

**UNIVERZITA
KARLOVA**

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2022

Jakub Rozman

**UNIVERZITA
KARLOVA**

**FAKULTA SOCIÁLNÍCH
VĚD**

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Komparace právních úprav volebního práva
vězňů v Evropě**

Bakalářská práce

Autor práce: Jakub Rozman

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Stauber, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30.4. 2022

Jakub Rozman

Bibliografický záznam

ROZMAN, Jakub. *Komparace právních úprav volebního práva vězňů v Evropě*. Praha 2022. 80 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jakub Stauber, Ph.D.

Rozsah práce: 143 297

Abstrakt

Tato práce analyzuje v teoretické i praktické rovině tenzi mezi standardem demokratických zřízení v podobě všeobecného volebního práva a na druhé straně vyloučením určitých skupin, v tomto případě vězňů, z volebního procesu. Právo na svobodnou volbu je podstatou demokratické společnosti a jakékoliv jeho omezení přirozeně vyvolává otázky hledající vhodné zdůvodnění. Byť je váha hlasu jednotlivce v rámci celé společnosti nevýznamná a pouze v ojedinělých případech může jednotlivec nebo malá skupina ovlivnit konečný výsledek, plní volební právo i jinou funkci – je to symbol vyjadřující postavení člověka ve společnosti jakožto občana. Restriktivní pojetí volebního práva vězňů má své kořeny v antickém konceptu „občanské smrti“ a zpravidla předkládá kontraktariánské argumenty. Společnost ovšem postupně prošla zásadními změnami a je poptáváno moderní ospravedlnění. Zákonný trest je přirozenou implikací spáchání trestného činu, ale co musí člověk spáchat, aby mu v liberálních demokraciích vyznávající hodnoty jako rovnost, inkluzivnost a právo na sebeurčení bylo dočasně nebo navždy oslabeno jeho občanství?

Klíčová slova

Volební právo, trest, trest odnětí svobody, vězeň, Evropa

Abstract

This work illustrates, in both theoretical and practical terms, the tension between the standard of democratic establishment in the form of universal suffrage and, on the other hand, the exclusion of certain groups, in this case prisoners, from the electoral process. The right to free choice is the essence of a democratic society, and any limitation to it naturally raises questions seeking appropriate justification. While the weight of an individual's voice throughout society is insignificant, and only in rare cases can an individual or a small group influence the final outcome, the right to vote also serves another function – it is a symbol of a person's status in society as a citizen. The restrictive notion of prisoners' suffrage has its roots in the antiquated concept of "civil death" and typically makes a counterfactual argument. But society has gradually undergone fundamental changes, and modern justifications are being demanded. Legal punishment is the natural implication of committing a crime, but what must a person commit in order to have his or her citizenship temporarily or forever diminished in liberal democracies that espouse values such as equality, inclusiveness, and the right to self-determination?

Keywords

Suffrage, Punishment, Imprisonment, Prisoner, Europe

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu této bakalářské práce Mgr. Jakubu Stauberovi Ph.D. za odborné vedení a pomoc při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	12
1 Volební právo	18
1.1 Demokratická teorie	19
1.2 Liberální demokratická teorie	22
1.3 Aspekt rovnostářství	23
1.4 Mezinárodní a evropské zakotvení volebního práva vězňů	24
2 Teorie trestu	26
2.1 Trest odnětí svobody a výkon vazby	26
2.2 Retributivismus vs. utilitarismus	27
2.2.1 Retributivistické pojetí	27
2.2.2 Utilitaristické pojetí	29
2.3 Utilitaristické cíle trestu	29
2.3.1 Eliminace	29
2.3.2 Odstrašení	32
2.3.3 Rehabilitace a restorace	33
2.4 Smíšené teorie trestu	34
2.4.1 Teorie společenské smlouvy	35
3 Metodologie	38
4 Volební právo vězňů v Evropě	42
4.1 Západní Evropa	42
4.2 Východní Evropa	44
4.3 Právní úpravy v liberálnějších/restriktivnějších zemích Evropy	46
4.4 Komparace obecného přehledu	48
4.4.1 Západní vs. východní Evropa	48
4.4.2 Liberálnější vs. restriktivnější země Evropy	49
4.5 Velká Británie	49
4.5.1 Historický vývoj právních úprav	49
4.5.2 Hirst vs. Velká Británie	50
4.5.3 Vývoj po roce 2005	52
4.5.4 Aktuální stav ve Skotsku a Walesu	53
4.5.5 Problematika z pohledu veřejnosti	53
4.6 Rakousko	55
4.6.1 Rakousko-Uhersko	55

4.6.2 První Rakouská republika	56
4.6.3 1945–1992	56
4.6.4 1992–2011	56
4.6.5 Frodl vs. Rakousko	57
4.6.6 Reakce na rozhodnutí ESLP	58
4.6.7 Novela zákona 2011	58
4.6.8 Organizace voleb	59
4.6.9 Zkušenosti s volební praxí	59
4.7 ČR	59
4.7.1 1918–1945	59
4.7.2 1945–1990	60
4.7.3 1990 - současnost	60
4.7.4 Organizace voleb	61
4.7.5 Zákonné nedostatky	61
4.7.6 Volby z pohledu vězňů a zaměstnanců věznice	63
4.8 Polsko	64
4.8.1 1918 až 1997	64
4.8.2 1997 až současnost	65
4.8.3 Organizace voleb	65
4.8.4 Role Státního tribunálu ve vztahu k veřejným právům	66
4.8.5 Iwanczuk vs. Polsko	67
4.8.6 Zásah ombudsmana	68
4.8.7 Názory na legislativu	70
4.9 Komparace VB, Rakouska, Polska a ČR	70
Závěr	76
Použitá literatura	78

Seznam zkratek

BZÖ

Bündniss Zukunft Österreichs

EP

Evropský parlament

ESLP

Evropský soud pro lidská práva

EVP

Evropská vězeňská pravidla

FA

Forfeiture Act

HRA

Human Rights Act

MP

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni

Lib dem

Skotští liberální demokraté

MPOPP

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

NR

Národní rada

NSDAP

Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

ÖVP

Österreichische Volkspartei

PS

Poslanecká sněmovna

RPA

Representation of the People Act

RÚ

Rakousko-Uhersko

SPÖ

Die Sozialdemokratische Partei Österreichs

TZ

Trestní zákoník

Úmluva

Úmluva o ochraně lidských práv o svobod

ÚS

Ústavní soud

VZ

Volební zákon

Úvod

Všeobecné volební právo zaznamenalo během 19. a 20. století masivní rozmach a v dnešní době je z pohledu teorie i praxe základním kamenem a zároveň minimem každého demokratického zřízení a základním prvkem občanství v demokratických společnostech. Je zakotveno v řadě mezinárodních smluv, v jejichž čele stojí Všeobecná deklarace práv a svobod člověka z roku 1948. Kromě toho existuje řada doporučení pro zacházení s vězni, která jsou považována za vzor pro vězeňský systém a které nabádají k tomu, aby byli vězni považováni za rovnocenné členy společnosti. Volební právo však není absolutní, a právě vězni napříč celým světem patří k těm skupinám lidu, které mohou být hlasovacího práva zbaveny, ať už se jedná o širší skupinu pachatelů trestných činů nebo pouze o odsouzené za závažné zločiny. Odnětí volebního práva se vztahuje i na možnost být volen do veřejných funkcí, což dohromady představuje značné omezení demokratického občanství. Málokdo si uvědomuje, že o toto právo může přijít, protože právo volit se na první pohled nezdá tak významné jako jiné svobody, o které přijde člověk při uvěznění.

Toto téma je v posledních letech relevantní zejména díky průlomovému verdiktu ESLP ve věci britského vězně Johna Hirsta z roku 2005¹, kdy bylo rozhodnuto v jeho prospěch. To posloužilo jako precedens k akci dalších vězňů nacházejících se v různých evropských státech², které po dalších verdiktech soudu přizpůsobily právní úpravu novému trendu spočívajícímu v tom, že odebrání volebního práva je přijatelné pouze za předpokladu, že se nejedná o plošný nástroj, ale o možný doplněk trestu, o němž může samostatně rozhodnout soud u závažných trestných činů.

Cílem práce je prozkoumat právní stav volebního práva vězňů v Evropě na obecné úrovni, a posléze detailněji ve čtyřech vybraných zemích – Velké Británii, Rakousku, České republice a Polsku. Ačkoliv existuje řada výzkumů, které se obecně i detailně zabývají právními úpravami volebního práva vězňů, v dnešní době jsou často již neplatné nebo poskytují protichůdné informace. V prvním případě je to právě z důvodu nastalých právních

¹ Hirst vs. Spojené království (č.2), evidenční číslo 74025/01, 2005

² Frodl vs. Rakousko, Greens a spol vs. Spojené království, Anchugov a Gladkov vs. Rusko, Scoppola vs. Itálie, Greens a spol vs. Spojené království

změn, ve druhém případě chybí často vysvětlení, jaká jsou kritéria pro klasifikaci právní úpravy, například chybí informace, zda je pro zpracovatele stěžejní aktivní volební právo, nebo bere v potaz obě dimenze volebního práva.

V práci došlo ke změně znění hlavní výzkumné otázky. V bakalářské tezi zní HO takto: „*Jaké jsou rozdíly v právních úpravách volebního práva vězňů ve VB, Rakousku, ČR a Polsku?*“. Nyní je otázka položena následovně: „*Jaké jsou rozdíly v právních úpravách volebního práva vězňů v Evropě?*“. Otázka byla tedy zobecněna a je na ni odpovídáno v rámci podotázek položených v tezi, do kterých se nyní navíc řadí i komparace VB, Rakouska, ČR a Polska.

Práce je členěna do čtyř kapitol. První dvě kapitoly jsou věnovány teoretickému rámci práce, v rámci něhož jsou probrány všechny důležité aspekty související s výzkumným cílem. V první kapitole je vymezen fenomén volebního práva, který je poté propojen s demokratickou teorií a mezinárodním právně závazným i nezávazným zakotvením volebního práva vězňů. Pro teoretické vymezení volebního práva potažmo lidu z pohledu demokratické teorie bylo čerpáno z děl „*Polyarchie*“ (Dahl, 1984), „*Úvahy o vládě ústavní*“ (Mill, 1992), dále je představeno srovnání přístupů dvou neklasických teoretiků demokracie Poppera a Schumpetera na základě článku „*Popper versus Schumpeter: A Comparison of Two Non-Classical Theories of Democracy*“ (Novák, 2003) a nakonec pojetí demokracie a vymezení lidu podle Giovanni Sartoriho v publikaci „*The Theory of Democracy Revisited*“ (Sartori, 1987). Druhá kapitola se zabývá volebním právem vězňů z pohledu teorie trestu, respektive trestu odnětí svobody a postupuje od jednotlivých trestních teorií po jejich cíle z pohledu volebních práv vězňů. Pro tuto část práce byla stěžejní literatura teoretiků trestu, jako je například „*Punishment and Responsibility*“ (Hart a Gardner, 2008), „*Two Concepts of Rules*“ (Rawls, 1955), „*The Justification of Punishment*“ (Flew, 1954), „*Utilitarianism, Punishment, and Ideal Proportionality in Penal Law: Punishment as an Intrinsic Evil*“ (McHugh, 2008) a další. Z hlediska cílů trestu ve vztahu k vězňům byl nejdůležitější článek „*Does the Social Contract Justify Felony Disenfranchisement?*“ (Levine, 2009). Třetí kapitola představuje metodologii práce a výzkumné otázky. Čtvrtá kapitola je analytická, kdy je nejprve na obecné úrovni srovnávána západní a východní Evropa, a liberálnější část Evropy s restriktivnější. Následuje komparativní analýza Velké Británie, Rakouska, České republiky a Polska, kdy je popisován a srovnáván chronologický vývoj až do současně platných právních úprav. Komparace se snaží v rámci možností identifikovat teoretická východiska volebního práva vězňů s

popisovanou praxí a to na základě právních úprav, výroků zákonodárců, zaměstnanců věznic či samotných vězňů. Pro analytickou část byly důležitými zdroji doktorandská práce „*Der Wahlrechtsausschluss*“ (Adamek, 2013) v případě Rakouska, dále pak doktorandská práce „*Niemajatkowe srodni k karne w kodeksie karnym z 1997 roku*“ (Nowicki, 2015) v případě Polska. Obě práce poskytují mimo jiné jedinečné zpracování historického vývoje volebního práva vězňů v obou zemích od počátku jejich samostatné existence. V České republice se k tématu volebního práva vězňů poprvé významněji vyjadřuje Marek Antoš v článku „*Volební právo vězňů: zelená je teorie, šedý je strom života*“, který byl pro účely práce také použit. Další relevantní práci ohledně České republiky je kvalifikační práce „*Volební preference vězňů v České republice*“ (Štafová, 2020), jež se rovněž zabývá vývojem volebního práva vězňů v Československu, respektive České republice, avšak v této práci není použita.

Dosavadní výzkum problematiky volebního práva vězňů se zabývá především makro studiiemi nebo jednopřípadovými studiiemi, poměrně malý prostor je však věnován komparaci. V rámci analýzy jednotlivých případů, byť se práce zabývá primárně evropským prostředím, je nutné zmínit USA, které jsou z celosvětového hlediska patrně nejzajímavějším případem kvůli kombinaci svého demokratického vzezření a zároveň restriktivní úpravy v některých státech. Problematikou v USA se dlouhodobě zabývají Manza s Uggenem, příkladem v článku *Punishment and Democracy: Disenfranchisement of Nonincarnated Felons in the United States* nebo knize *Locked Out: Felon Disenfranchisement and American Democracy*. Hned v závěsu za USA je případ Velké Británie, která je rovněž považována za jednu z nejstarších demokracií, přesto je její postoj k volebnímu právu vězňů stále téměř neměnně restriktivní. Mnohé o tom napsaly například Susan Easton v knize *The Politics of the Prison and the Prisoner: Zoon Politikon* a článku *The prisoner 's right to vote and civic responsibility: Reaffirming the social contract?* nebo C.R.G. Murray.

Co se týče makro studií, v soudobé literatuře se považuje za jednu z prvních významných celosvětová studie od Brendona Rottinghause *Incarceration and Enfranchisement*, která zahrnuje 113 zemí. Podle ní v té době 26 % zemí nijak neomezovalo volební práva vězňů, 20 % uplatnilo částečné restriktce, 46 % plošnou restriktci a u posledních 7 % trvalo odebrání práva i po uplynutí trestu odnětí svobody. Studie je z roku 2003 a země jako Polsko, Slovensko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Portugalsko nebo Lucembursko jsou v ní vedeny jako země, jejichž právní úprava byla zcela restriktivní. Zajímavý je i případ Slovenska, kde

tehdy mohli volit vězni pouze v prezidentských volbách. Tato studie tedy zároveň představuje situaci před zhruba dvaceti lety, jež je ve srovnání se současností velmi kontrastní.

Dále Uggen, Van Brankle a McLaughlin (Ewald a Rottinghaus, 2009, s. 59-70) zkoumali vliv úrovně demokratizace, ekonomického rozvoje, etnické diverzity a represivity trestního systému na právní úpravu volebního práva vězňů na vzorku 105 zemí a dále menším vzorku 35 pouze evropských zemí. U obou vzorků byl potvrzen jasný vliv všech čtyř aspektů na právní úpravu, kdy země s menší úrovní demokratizace a ekonomiky, a naopak větší etnickou diverzitou a represivitou trestního systému mají větší tendenci odebrat vězňům volební právo.

Kromě toho vypracovala ve stejné publikaci L. Ispahani (tamtéž, s. 26-32) obecnou analýzu úpravy volebního práva v 38 evropských zemích s následujícími výsledky: 17 zemí – bez omezení (Rakousko, Albánie, Chorvatsko, Česká Republika, Dánsko, Finsko, Švédsko, Německo, Litva, Island, Černá Hora, Makedonie, Irsko, Nizozemsko, Srbsko, Švýcarsko a Slovinsko); 11 zemí – částečná restrikce (Norsko, Belgie, Francie, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Malta, Lucembursko, Itálie, Řecko a Bosna a Hercegovina); 12 zemí – plošná restrikce (Bělorusko, Rusko, Lotyšsko, Maďarsko, Kosovo, Moldavsko, Slovensko, Španělsko, Ukrajina, Estonsko, Bulharsko a Velká Británie).

Prozatím nejnovější a z mého pohledu nejkomplexnější studii provedla M. Tripkovic ve své publikaci *Punishment and Citizenship* z roku 2019, kam pro evropský výzkum zahrnula země Rady Evropy, tedy včetně těch ležících za Kavkazem – Gruzii, Ázerbájdžán a Turkmenistán. Tripkovic zvolila netradiční metodologii, kdy při klasifikaci právních úprav bere v úvahu jak volební právo vězňů, tak volební právo odsouzených s alternativními formami trestu. Zároveň bere v potaz i pasivní volební právo, tudíž dohromady přichází se zcela nestandardními výsledky. Vzhledem k rozličným právním úpravám aktivního a pasivního volebního práva odsouzených, tedy těch vykonávajících svůj trest ve vězení nebo jiným způsobem, přistoupila k diferenciaci klasifikace „omezení“ k třem podklasifikacím – omezení na základě uloženého trestu, na základě délky uloženého trestu a na základě typu spáchaného činu (Tripkovic, 2019, s. 35).

Bez omezení	Omezení			Plošná restrikce
	na základě uloženého trestu	na základě délky uloženého trestu	na základě typu spáchaného činu	
Chorvatsko	Albánie	Rakousko	Rakousko	
ČR	Arménie	Německo	Ázerbájdžán	
Dánsko	Ázerbájdžán	Řecko	Bosna a Her.	
Finsko	Belgie	Itálie	Kypr	
Irsko	Bulharsko	Sev. Makedonie	Francie	
Černá Hora	Estonsko	Malta	Německo	
Norsko	Gruzie	Nizozemsko	Řecko	
Portugalsko	Řecko	Turecko	Maďarsko	
Srbsko	Maďarsko		Island	
Slovinsko	Lotyšsko		Itálie	
Švédsko	Litva		Lotyšsko	
Švýcarsko	Lucembursko		Moldavsko	
	Moldavsko		Polsko	
	Rusko		Rumunsko	
	Slovensko		Španělsko	
	Turecko		Turecko	
	Velká Británie		Ukrajina	

Tabulka 1: Volební práva odsouzených v Evropě, autor: Milena Tripkovic (2019, s. 33-34)

Jak sama poznamenala, dosavadní výzkumy vykazují značnou nejednotnost a není výjimkou, kdy jsou některé země klasifikovány zcela opačně. Zatímco u výzkumů, které od

sebe dělí mnoho jednotek až desítek let, je to pochopitelné, jsou i podobné případy od sebe nepřítli časově vzdálených výzkumů (tamtéž, s. 33). Jako příklad uvedu paper vyhotovený skotskou vládou *Consultation on Prisoner Voting* z roku 2018, kde se uvádí, že v Rakousku a Nizozemsku mohou volit všichni vězni, oproti tomu v o rok novějším výzkumu *Study on the Right to Equal Participation in Public Affairs in Western Europe* (Frauville a Callejon, 2019) jsou tyto země klasifikovány jako země s částečnými restrikcemi. Zároveň ve výzkumu Frauvilleho a Callejona je Německo klasifikováno jako země s částečnými restrikcemi, zatímco Ispahani v *Criminal Disenfranchisement in an International Perspective* (Ewald a Rottinghaus, 2009, s. 26-32) zařadila Německo do zemí bez restrikcí. Ačkoliv je mezi posledními dvěma zmíněnými výzkumy rozestup deseti let, tak během tohoto období nedošlo k žádným významným změnám.

1 Volební právo

Volební právo je v demokratických společnostech běžně považováno za všeobecné, rovné, přímé a tajné. Všeobecné znamená, že právo účastnit se na chodu státu má prostřednictvím hlasu každý občan, jehož hlas má stejnou váhu jako hlas každého jiného občana. Volební právo se významně prosadilo až ve 20. století, ale například i v takovém tradičním demokratickém státě, za jaký je považována Velká Británie, probíhala jeho evoluce velmi pozvolna. Obecně totiž volební právo zpočátku zahrnovalo pouze mužskou populaci. Ženy získaly ve Spojeném království právo volit až v roce 1928. O rovných 20 let později bylo odstraněno pluralitní hlasování, které některé občany zvýhodňovalo vyšší hodnotou hlasu. V mnoha dalších demokraciích získaly ženy volební právo dokonce až po druhé světové válce (Klíma, 1998, s. 186). Historickým mezníkem pro všeobecné volební právo byla v roce 1789 Francouzská revoluce, kdy vzniklo jednotné Národní shromáždění a přestalo se hlasovat podle stavovského principu. Od tohoto momentu se začíná volební právo postupně rozšiřovat na další skupiny obyvatel. Masivnímu rozmachu je však bráněno omezováním na základě specifických atributů, jako je výše majetku nebo vzdělanost. V roce 1848 bylo všeobecné a rovné volební právo zavedeno ve Švýcarsku, nicméně se ale, stejně jako v USA (1820-1850) nebo ve Francii (1870), jednalo pouze o mužskou část populace. Ženám začalo být přidělováno volební právo zejména po první světové válce. V katolické a románské Evropě, ale i v protestantském Švýcarsku až ve druhé polovině 20. století. Ženy nebyly jedinou skupinou, která neměla volební právo automaticky. Např. černoši v USA se dočkali až v roce 1964. V českých zemích došlo k zavedení všeobecného volebního práva v rámci RÚ v roce 1907, přičemž pro ženy to platilo až se vznikem Československa v roce 1918 (tamtéž, s. 187-188).

Po druhé světové válce došlo v rámci uvědomění, že legitimita vlády dosud spočívala spíše na hypotetické společenské smlouvě mezi vládcem a jemu podřízenými, ke vzniku moderního pojetí lidských práv, jenž bylo univerzálně deklarováno v řadě mezinárodních smluv (Joint Committee, 2013, s. 36). Nejzásadnější je Všeobecná deklarace práv a svobod z roku 1948, kde se signatáři zavazují umožnit svým občanům podílet se přímo či nepřímo na chodu státu, zajištění spravedlivého zastoupení a rovného přístupu. Mimo to se musí volby konat pravidelně prostřednictvím tajného hlasování, při kterém mají všechny hlasy stejnou váhu (Rottinghaus, 2003, s. 10). Dalším příkladem je Mezinárodní pakt o občanských

a politických právech, který právně zavazuje 168 smluvních zemí k dodržení čl. 25 o pravidelných, tajných, všeobecných a rovných volbách (Dothan, 2016, s. 5).

1.1 Demokratická teorie

Za demokratický lze označit pouze takový politický systém, který do vlády lidu zahrnuje všechny skupiny obyvatel, jež jsou podřízeny jeho zákonům. Každý jednotlivec zná nejlépe své potřeby a předpokladem demokracie je uznání, že každý si může vládnout sám, pokud je způsobilý účastnit se kolektivního rozhodovacího procesu (Říchová, 2000, s. 160). Robert Dahl (1984, s. 228-229) pak ve své studii „Polyarchie“ uvádí, že nezbytnou součástí demokracie je schopnost vlády neustále reagovat na preference občanů. K tomu dodává, že pouze rovnocenný přístup a možnost účasti na vládě splňuje požadavky demokratického procesu. Zařazení a uznání různých názorů je základním rysem demokracie. Naopak vyloučení názorů, které se mohou lišit od většinového smýšlení, je zcela v rozporu s demokratickým ideálem.

Podle Schumpetera však nelze za nedemokratický označit takový režim, který má vhodné důvody k vyloučení nějaké skupiny obyvatel, stejně jako je tomu v případě podmínky dosažení určité věkové hranice pro volební způsobilost. Podstatné pro demokracii je, zda lid tyto důvody také považuje za vhodné, přičemž koneckonců vzešly z jeho sebeurčení (Novák, 2013, s. 14). Ovšem co se týče zmíněného sebeurčení lidu, Popper varuje před paradoxem demokracie, kdy se lid dobrovolně vzdá své výhody suverenity ve prospěch tyрана, jehož poté lze sesadit v nejlepším případě úspěšnou revolucí. Podle něho je však možné se takové situace vyvarovat, pokud je přednostním základem demokracie snaha předejít tyranii, nikoliv aplikovat ze zásady správnou většinovou lidovou moc. Podstatou je, že i špatná politika v demokracii, u které lze ve volbách mírově vládu změnit, je přijatelnější než podřízení se tyranii. Demokracie v jeho pojetí by měla být spíše lidovým soudem stávající vlády ve volbách, nikoliv vládou lidu (tamtéž, s. 22-23). Při porovnání těchto dvou neklasických teoretiků demokracie tedy vyplývá, že Schumpeter klade důraz na kompetenci voličů, a na druhé straně Popper nepovažuje v demokracii za nejdůležitější volbu vládce, ale spíše možnost ho mírově sesadit. Jinými slovy, to, že část společnosti není vhodným návrhatelem, není stěžejní, protože podle něho mají všichni schopnost posuzovat (tamtéž, s. 31-32).

Popper svoji tezi o schopnosti lidu posuzovat sdílí s Aristotelem, který ve třetí knize svého díla *Politika* vyjadřuje názor, že posouzení díla je schopen nejenom sám tvůrce, ale i jeho uživatel. Když se navíc jedná o skupinu uživatelů, může dokonce vzniknout i lepší posouzení (Novák, 2001, s. 411, 419). Problematiku doplňuje Dahl se „zásadou postižených zájmů“, podle které sice občané nemohou vytvářet komplexní politické projekty, mohou však posuzovat jejich implikace pro společnost i je samotné, tudíž jsou schopni posuzovat i politické představitele (tamtéž, s. 419-420). John Stuart Mill rovněž podporuje co nejširší zapojení lidu do správy věcí veřejných, protože podle něj je prospěch společnosti přímo úměrný počtu individualit majících zájem o její dobro. Dále je každý jednotlivec schopen se sám nejlépe postavit za svoje práva, pokud je to pro něj možné a stojí o to (Mill, 1992, s. 42). Přesto nebyl zastáncem všeobecného volebního práva, neboť se obával tyranie většiny hledící na své sobecké zájmy a navrhoval vyšší hodnotu hlasu pro vzdělanou menšinu, která má nezištný motiv vlády (tamtéž, s. 88,89,103).

Smyslem voleb je kolektivní sebeurčení obyvatel v otázce rozložení politických sil v parlamentu, potažmo vládě, což jsou zastupitelské instituty občanů (Klíma, 1998, s. 194). Zpravidla existují čtyři přirozená a akceptovatelná omezení volebního práva, mezi která se řadí věková hranice dospělosti, státní občanství, způsobilost k právním úkonům a v některých státech se zcela nebo omezeně vylučují z volebního procesu odsouzení za trestné činy (tamtéž, s. 190). Whitt (2017, s. 19) vysvětluje vyloučení dětí tak, že se na ně nevztahují zákony stejnou mírou jako na dospělé, a dále že děti nejsou přirozeně natolik vyvrálé a zkušené, aby jejich hlasování mělo smysluplný podklad. Podobně vysvětluje vyloučení lidí s vážnou duševní poruchou. Obě skupiny mohou na základě těchto všeobecně přijímaných argumentů jednak značně ovlivnit kvalitu výsledků voleb, jednak mohou být zneužití ve prospěch „způsobilé“ osoby. Demokratické kolektivní sebeurčení má ale své normativní limity. Jelikož se musí brát ohled i na jiné demokratické hodnoty, jako jsou například lidská práva, nemůže kolektivní sebeurčení obhájit veškeré jednání. Legitimita demokratického rozhodovacího procesu se navíc odvíjí od toho, nakolik je „demos“ inkluzivní, respektive zda jsou zákony mířící na jednotlivce skutečně dílem lidu, protože obhajovat politická rozhodnutí přijatá omezenou skupinou voličů odkazováním na demokratické hodnoty je obtížné (Whitt, 2017, s. 13,14,29). Vláda by se k lidu rovněž neměla chovat čistě jako k předmětu své administrativní působnosti, ale měla by k němu přistupovat jako k celku s morální autonomií, který má různé preference, jiné pojetí svobody a dobra. „Demos“ by tedy podle Whitta (tamtéž, s. 19) měl zahrnovat všechny dospělé jedince, kdy výjimku

mohou představovat jedině právě lidé s duševní poruchou, děti a cizinci. Důvody pro vyloučení se však nedají vztáhnout na vězně, kteří jsou plně podřízeni zákonům a neporušují výše zmíněná kritéria způsobilosti. Vyloučení vězňů může také vzhledem k výši jejich populace velmi reálně ovlivnit výsledek určitých typů voleb, což je příkladem problematické legitimacy (tamtéž, s. 19-20). Vymezení pojmu lid, respektive “démos“, se velmi detailně věnuje Giovanni Sartori (1987, s. 22), který uvádí šest možných interpretací tohoto pojmu:

1. Démos zahrnuje doslova každého
2. Démos představuje neurčitou velkou část, velké množství
3. Démos znamenající nižší třídu
4. Démos jako nedělitelný celek, organický celek
5. Démos jako větší část vyjádřená principem absolutní většiny
6. Démos jako větší část vyjádřená principem omezené většiny

Co se týče prvního bodu, žádná demokracie v historii nezahrnovala skutečně každého, tudíž se jedná o trochu vágní pojem. V antickém Řecku z ní byli vyloučeni otroci, kteří tvořili ve městě populační většinu, dále ženy a nesvobodně narození. Až do nedávna přetrvávalo vyloučení žen a v dnešní době se omezení může vztahovat na nezletilé, cizince, duševně nemocné a odsouzené v trestu odnětí svobody. Druhý bod nachází limit ve své neurčitosti a třetí bod je z dnešního pohledu zastaralý, protože dichotomické rozdělení na bohaté a chudé je z důvodu silné pozice střední třídy již přežité (tamtéž, s. 22-23). Ve čtvrtém bodě představuje problém holistické pojetí, kdy jednotlivec nemá žádný význam a může být ve jménu celku zcela zneškodněn, což zavrhuje legitimizaci tyranské vlády (tamtéž, s. 24). V demokracii musí být každé vyloučení odůvodněné nebo mít procedurální povahu. Možnost vyloučení zahrnuje například většinový princip s tím, že se nejedná o neměnný stav a je zachována pružnost. Tu postrádal bod tři, kdy každý, kdo nebyl příslušníkem nižší, respektive dělnické třídy, byl navždy vyloučen z podílu na politické moci (tamtéž, s. 23). Princip absolutní většiny znamená, že jakákoliv většina představuje všechny a má absolutní právo rozhodovat o všech. Jedná se o systém čistého a prostého většinového vládnutí. Princip omezené většiny pak představuje systém většinového vládnutí omezeného menšinovými právy (tamtéž, s. 24). Sartori (s. 24) dále tvrdí, že při zavedení absolutního práva většiny přestává mít demokracie budoucnost na samém počátku, protože první vítěz ze sebe může

udělat trvalého vítěze. Za nejfunkčnější a dlouhodobě udržitelnou verzi demokracie tedy po probrání jednotlivých interpretací považuje princip vládnutí omezené většiny. Na závěr (s. 33-34) dodává, že podmínkou k demokratickému procesu je ochrana práv menšin. Svobodě vyjádření jednotlivce tak přikládá stěžejní váhu a považuje za test svobody, pokud mohou být zastávány a obhajovány názory, které jsou v rozporu s většinovým názorem.

1.2 Liberální demokratická teorie

Demokracie ale může být z liberálního pohledu pojímána i tak, že nejde čistě o pouhou možnost volby, ale měla by být také spravována někým, kdo disponuje alespoň nějakou mírou racionality, povědomí o světě, ale v neposlední řadě i občanskou ctností (McKenzie, 2013, s. 203) Tu Quentin Skinner (1984, s. 242) definuje jako soubor schopností, které člověku umožňují ochotně sloužit společnému dobru a podporovat tím svobodu a růst našeho společenství, včetně naší vlastní svobody. Mezi nejdůležitější občanské ctnosti řadí odvahu, odhodlání a dobrý úsudek. Podobný pohled má Pablo Manfredi (1998, s. 303), podle kterého nejsou u liberálních režimů podmínkou ke statusu občanství nějaké zvláštní vlastnosti, avšak je stejného názoru jako Alex McKenzie a Skinner, že společné dobro liberální komunity zajišťují občanské ctnosti. Podle něho jimi minimálně jsou rovnost a svoboda, ale mohou být stanoveny i další podmínky občanství, jako třeba empatie a rozum. V případě, že někdo tyto podmínky nenaplní, může být na tomto základě vyloučen z volebního procesu, a to se vztahuje i na vězně. S tím už ale McKenzie (2013, s. 204) nesouhlasí, protože nevidí jasný vztah mezi trestem odnětí svobody a absencí těchto občanských ctností. Navíc mimo zdi věznic se jistě nacházejí lidé, kteří těmito ctnostmi nedisponují. Dle Manfrediho (1998, s. 301-302) je ale možné říct, že vězni jsou obecně impulzivnější a méně empatictí a dodává, že z důvodu impulzivity a přílišné sebestřednosti se neumožňuje volit třeba i dospívajícím.

Manfrediho postoj k volebnímu právu vězňů podporuje z jiného úhlu pohledu Peter Ramsay (2013a, s. 9), podle kterého existuje podmíněčné propojení mezi právem na svobodu a možností podílet se na kolektivní samosprávě. Ztráta svobody nutně předpokládá ztrátu jiných práv, jako třeba možnost volného pohybu, sdružování se a obecně aktivit spojených s politickým životem. Takové svobody jsou podle něj podmínkou pro schopnost kvalitního výkonu kolektivní samosprávy. Vězni jsou bez těchto svobod závislejší na státu než lidé mimo vězení a jejich občanství je oslabeno natolik, že by se neměli podílet na chodu státu.

Jejich právo vládnout by mělo být obnoveno po propuštění a současně navrácení svobod. Ramsay tak tímto argumentem neřeší morální vlastnosti odsouzeného, ale zdůrazňuje, že mezi ctnosti se řadí i fyzický rozměr svobody (Ramsay, 2013b, s. 421). Ramsayho argument ale může příliš vycházet z představy, že vězeň nemá v nápravné instituci žádný kontakt s realitou, jeho život je organizován státem a není tak svým „vlastním pánem“ jak fyzicky, tak mentálně. Nicméně běžným vězňům není zcela odpírán přístup k médiím nebo jiným vězňům, se kterými mohou komunikovat a ve zbylých případech je stále možno číst a psát dopisy, což dohromady stačí ke schopnosti nezávislého myšlení a následného utvoření politického názoru (Whitt, 2017, s. 22).

Dále je důležitý z hlediska liberální teorie poměrně nový koncept „defensible disenfranchisement“, kdy odebrání volebního práva sice nemůže být vnímáno jako oprávněná součást trestu, může to však být bráno jako dočasná úprava volební způsobilosti po dobu trvání trestu odnětí svobody z důvodu podlomení občanské důvěry, která je pilířem liberální demokracie. Závažné trestné činy onen požadavek na narušení občanské důvěry splňují (Siegler, 2012, s. 1728).

1.3 Aspekt rovnostářství

Restrikce volebních práv vězňů postihuje největší měrou právě etnické menšiny, které mají ve věznicích významné populační zastoupení, což v důsledku snižuje politickou moc této skupiny a její konkurenceschopnost vůči ostatním skupinám. Podle Behrens (2004, s. 244-245) byla navíc u amerických států, jejichž vězeňská populace se většinově neskládala z bělochů, tendence uvalovat restrikce volebního práva větší než u států, kde byl poměr nebělošské vězeňské populace menší. Vznikají tak skupiny různě hodnotných občanů, čímž se vytváří dominance jedné třídy nad druhou, navzdory tomu, že v dnešním světě jsou jinak lidem vštěpovány hodnoty jako je rovnost (Whitt, 2017, s. 17). To může negativně ovlivňovat rodiny i komunitu, kde bývalý odsouzený žije. Příbuzní bývalých vězňů, zejména u rasových menšin, si mohou spojovat soudobé odebrání práva s jejich historickou právní méněcenností, rovněž to posiluje již existující předsudky a stereotypy (Austin, 2005, s. 177-178). Restrikce volebního práva se někde vyskytuje i po propuštění z výkonu trestu, což může zapříčinit nižší volební účast v komunitách rasových menšin s vysokým počtem bývalých vězňů (Bowers a Preuhs, 2009, s. 723-724). Například v USA bylo k 2016 zbaveno volebního práva 7,4% Afro-američanů, oproti 1,7% nebělošské populace, což je více než

čtyřikrát více (Uggen, 2016, s. 3). Obhájci restriktivního přístupu argumentují, že zákon je psán rasově neutrálně a restrikce tudíž nevychází z rasových důvodů, ale zkrátka ze skutečnosti, že jednotlivci určitého etnika se ve větší míře dobrovolně rozhodli páchat trestnou činnosti (Behrens, 2004, s. 245-246).

1.4 Mezinárodní a evropské zakotvení volebního práva vězňů

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, dále jen MP, byla přijata OSN v roce 1955 a poté aktualizována pod názvem „Mandela rules“ v roce 2015. Obsahují pouze obecná pravidla a z hlediska hlasovacích práv vězňů je částečně relevantní pravidlo 88: *„Způsob zacházení s vězni by neměl zdůrazňovat jejich vyloučení ze společnosti, ale skutečnost, že jsou stále její součástí.“* Nicméně jak je i v úvodní poznámce přílohy MP uvedeno: *„Následující pravidla nejsou určena k upřesnění vzorového systému řešení ... řízení věznic.“* (Mandela rules, 2005).

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, dále jen MPOPP, je po MP dalším příkladem právního a mezinárodního paktu, který vytváří závazky na straně člena. Byl přijat v roce 1966 Valným shromážděním Organizace spojených národů (dále jen OSN). Práva v MPOPP jsou prezentována obecně a pro vězně jsou relevantní pouze články 10 a 25. Článek 10 odkazuje na humánní přístup k vězňům a cíle trestu: *“Se všemi osobami, jimž je odeprána svoboda, bude zacházeno lidsky a s respektem k důstojnosti člověka“* a *„systém zahrnuje zacházení s vězni, jehož hlavním cílem je jejich náprava a sociální rehabilitace.“* (Dhami, 2005, s. 243). Čl. 25 se zabývá hlasovacím právem: *„Každý občan má právo a možnost, bez jakékoli diskriminace (...) a bez neodůvodněných omezení: a) podílet se na správě věcí veřejných přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců, b) uplatňovat volební právo a hlasovat ve spravedlivých volbách, které se konají pravidelně a jsou založeny na všeobecném, rovném a tajném hlasování a zaručují voličům svobodný projev jejich vůle.“* (Singh, 2008, s. 252).

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, dále jen Úmluva, byla podepsána v roce 1950 v Římě (Behan, 2015, s. 8) a stejně jako Minimální pravidla představuje právně závazný akt. Z hlediska volebního práva vězňů je důležitý čl. 3 Prvního dodatkového protokolu - *„... smluvní strany se zavazují organizovat v rozumných intervalech tajné volby za podmíněk, které zajišťují svobodu projevu obyvatelstva při volbě zákonodárce“*. Jedná se o jediný článek Úmluvy, který výslovně stanoví povinnost

smluvních států přijmout konkrétní opatření zaručující jednotlivci přístup k politickým právům. Zároveň jde o velmi obecné a široké ustanovení, které lze spojovat s mnoha faktickými stavy a rovněž je přítomen prostor pro implikovaná omezení. ESLP se sice všeobecně vyslovuje pro zapojování vězňů do volebního procesu, avšak za určitých okolností je volební restrikce podle zákonů daného státu uznatelná, například když se stát rozhodne odebrat volební právo pro závažný trestný čin (tamtéž, s. 13). Příkladem může být verdikt ESLP v případě Scoppola proti Itálii č. 3 (č. 126/05), kdy došlo k rozhodnutí, že trvalé zbavení veřejných práv stěžovatele (odsouzeného k doživotnímu vězení za vraždu) nepředstavuje porušení článku 3 Dodatkového protokolu Úmluvy.

Evropská vězeňská pravidla, dále EVP, byla přijata Radou Evropy v roce 1973. Aktualizována byla v roce 1987 a naposledy v roce 2006, kdy byla vydána nová verze „*Doporučení Rec(2006)2*“ (Kalvodová, 2016, s. 27). Oproti MP obsahují konkrétní pravidla. V pravidle 24.11 stojí: „*Vězeňská správa musí zajistit účast vězňů ve volbách, referendu a účast na dalších aspektech veřejného života, pokud národní legislativa toto jejich právo neomezuje.*“ Z tohoto usnesení vyplývá, že vězni měli nejenom disponovat aktivním volebním právem, ale vězeňská služba je také povinna jim pomoci s jeho vykonáním. To je důležité z toho důvodu, že samotné volební právo může být dané pouze zákonem bez toho, aniž by zároveň byly zajištěny podmínky pro jeho reálné vykonání. V doporučení z roku 2006 bylo rovněž stanoveno, že omezení práv vězňů musí být omezeno na nezbytně nutné minimum a mělo by být úměrné cíli trestu. Podle pravidel musí být život ve vězení co nejpodobnější aspektům života mimo vězení. Ztráta práva na svobodu tedy automaticky neumožňuje omezení jiných svobod, například politických práv (Montenegro, 2020, s. 7).

Na evropské úrovni je dále relevantní Kodex správných postupů ve volebních záležitostech vydaný Benátskou komisí – orgánem Rady Evropy, jenž doporučuje odebrání volebního práva odsouzeným pouze za předpokladu, že spáchali závažný trestný čin, čímž je sledována proporcionalita, a navíc soud o této restrikci rozhodl individuálně (Antoš a Drápal, 2012, str. 2). Nakonec stojí za zmínku i Kodaňský dokument vydaný na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v roce 1990. V odstavci 5.19 dokumentu zaručují zúčastněné státy univerzálnost a rovnost volebních práv dospělých občanů (Rottinghaus, 2003, s. 3). V odstavci 24 se pak zavazují k bezpodmínečnému dodržování lidských práv a svobod kromě zákonem stanovaných výjimek, avšak jsou-li v souladu s právně závaznými nadnárodními smlouvami. Případné výjimky nesmí být zneužívány a musí být úměrné sledovanému cíli zákona (Kodaňský dokument, 1990, s. 15).

2 Teorie trestu

Trest jako výkon státní moci prostřednictvím trestního systému může mít mnoho podob. Tato práce zabývající se volebním právem vězňů se zaměřuje kromě teoretického pozadí pojmu trest pouze na trest odnětí svobody, respektive pobyt ve vězení, který se týká nejenom odsouzených, ale i obviněných, kteří byli umístěni do vazební věznice. Trest, respektive trest odnětí svobody, se dá označit jako reakce státu nebo jiné autority právního systému na nelegální čin v zájmu zachování a podpory společenského řádu, kdy by měl pachatel pocítit jeho nepříjemné důsledky (Hart a Gardner, 2008, s. 41). Jedná se o komplexní fenomén a vícero principů jako retributismus a utilitarismus, včetně jejich kombinace, jsou využívány k jeho ospravedlnění (Tripkovic, 2018, s. 47-48). Aby se jednalo o trest, musí být podle Flewa (1954, s. 293-4) splněno pět podmínek:

1. Zahrnuje bolest nebo jiné důsledky, které jsou obvykle považovány za nepříjemné.
2. Musí mu předcházet delikt³
3. Musí být uvalen pachateli
4. Musí být uvalen lidským faktorem, nikoliv jako automatický důsledek.
5. Musí být uvalen autoritou nebo institucí, jejíž pravidla byla činem porušena.

2.1 Trest odnětí svobody a výkon vazby

Trest odnětí svobody je velmi závažným zásahem státu do základních práv a svobod jednotlivce. Může být uložen jako odpověď na trestný čin každému trestně odpovědnému pachateli, pokud účel trestu není schopen naplnit mírnější trest nezahrnující odnětí svobody (Vantuch, 2006, s. 69-70). Nepodmíněný trest odnětí svobody je vykonáván odsouzeným ve věznici, do které byl přijat na základě písemného nařízení výkonu trestu soudem (§ 5 a 6, 169/1999 Sb.).

³ V právním kontextu jakékoliv porušení práva – může se jednat o trestný čin, přestupek, přečin atd.

Pro ilustraci jsou přiloženy citace z české právní úpravy: „*Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti*“ (§ 2 odst. 1, tamtéž). „*S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.*“ (§ 2 odst. 2, tamtéž).

V případě výkonu vazby jsou obvinění umístěni do vazební věznice na základě rozhodnutí soudu o vzetí do vazby. Protože se nejedná o pravomocný rozsudek o vině či nevině, nelze na obviněného vzatého do vazby nahlížet jako na vinného a je možné ho omezit pouze natolik, aby byl naplněn účel vazby (§ 2 a 5, č. 293/1993 Sb.). Mezi vazební důvody patří zamezení potenciální snaze obviněného skrývat se před trestním stíháním nebo trestem, zejména při hrozbě vysokého trestu nebo obtížné identifikaci obviněného. Dále slouží vazba k eliminaci kontaktu obviněného se svědky případu a zamezení jejich ovlivňování. V neposlední řadě dochází k eliminaci možnosti opakování trestného činu, z něhož byl dotyčný obviněn (§ 67, 141/161 Sb.)

2.2 Retributivismus vs. utilitarismus

V trestním právu je nejdůležitější součástí filozofické debaty konflikt mezi retributivismem a utilitarismem. Zatímco retributivismus je deontologická doktrína, která nahlíží na trest jako oprávněnou odpověď na porušení právních norem, utilitarismus jakožto teleologická doktrína považuje trest za opodstatněný pouze v případě, pokud je cestou k nějakému dodatečnému cíli (Dolinko, 2019, s. 507-9). Rawls (1955, s. 5) pak podobně rozlišuje retributivismus jakožto ospravedlnění samotného aktu potrestání a utilitarismus jako ospravedlnění praxe trestu. Často se také přístupy rozlišují na „dozadu hledící“ a „dopředu hledící“ (Hart a Gardner, 2008, s. 3).

2.2.1 Retributivistické pojetí

Retributivismus nahlíží na trest jako nezbytnou odpověď na spáchání trestného činu v minulosti, kdy stát, respektive společnost, má nejen morální právo, ale i povinnost oplatit pachateli jeho morálně závadné chování a zaujmout k němu tak jasné stanovisko. Byť může mít trest z budoucího hlediska vícero dopadů, retributivisté se soustředí právě pouze na

morální odplatu neboli retribuci (Sobek, 2011, s. 3-4). Například Kant tvrdí, že každému by se mělo dařit v přesné úměře s jeho morálkou (Cavallar, 2012, s. 101). Přístup retributivistů také vystihuje zásada *lex talionis*⁴, tedy že trest by měl obsahovat alespoň některé rysy spáchaných skutků a že trest by měl skutečně být trestem. Trestem, který splňuje dva základní požadavky – proporcionalitu a individualitu. První požadavek řeší úměru mezi trestným činem a trestem, druhý posuzuje osobní okolnosti pachatele (Ziegler, 2010, s. 209). Jinými slovy, retributivismus se zabývá distribucí trestu – tím, kdo a do jaké míry by měl být trestán a výběrem nástrojů k aplikaci trestu (Tripkovic, 2018, s. 47-48).

Kritika retributivismu poukazuje na to, že jeho zdůvodnění nevytváří žádné „dobro“, naopak pokud je pouhou snahou odplata a ta sama je pro retributivisty dostatečně uspokojivá, vyznívá to poněkud nemilosrdně. Dále se také může příliš vycházet z předpokladu, že původem jednání je lidská vůle a nezohledňuje se, že člověk je ovlivňován mnoha vnějšími faktory jako třeba sociálním prostředím, které si nutně nevybral (Bennett, 2014, s. 4447-4448). Z hlediska volebních práv může být podle Karlan (2004, s. 1166) trest ve formě odplaty jediným možným opodstatněním uvalení restrikce. Brenner a Caste (2003, s. 236) s tímto tvrzením nesouhlasí, protože plošná restriktivita nebere ohled na proporcionalitu trestu, kdy způsob trestu by měl odpovídat danému trestnému činu. Takto může být k vězni odsouzenému za méně závažný čin, například krádež v obchodě, přistupováno stejně jako k vězni odsouzenému za vraždu (Levine, 2009, s. 220).

Klasickým příkladem retributivismu je koncept „občanská smrt“, který má kořeny již ve starověkém Řecku a Římě. V Řecku byl trestancům přidělen status „atmia“ vedoucí k dočasné nebo trvalé ztrátě občanství, která předpokládala ztrátu občanských práv, včetně těch volebních. Zároveň přišli i o právní ochranu státem (Behan, 2015, s. 4). Obecně bylo účelem aplikace tohoto postupu vystavit pachatele trestného činu ponížení, stigmatizaci a zavržení jak státem, tak společností (Jago a Marriot, 2007, s. 2). Podobně tomu tak bylo i v starověkém Římě, kde byl vězňům přidělen status „infamia“, představující upadnutí v nemilost a zavržení. Zároveň tím přišli o právo volit a působit v římských legiích (Bond, 2014, s. 6-7). Ve středověké Evropě se modernější koncept „občanské smrti“ uplatňoval u zločinů proti králi, dezerce z armády nebo třeba vraždy příbuzného. Důsledkem byla ztráta právní ochrany, majetku nebo i rodičovství, což představuje opět celkové vyloučení

⁴ „Oko za oko“

z ekonomického, společenského a kulturního života (Robins, 2006, s. 166-7). Vyústěním u méně závažných deliktů nebyly zdaleka takové represe, ale na volební právo neměli vězni nárok, jak nakonec potvrdil i britský soud v roce 1835 (Joint Committee, 2013, s. 7).

2.2.2 Utilitaristické pojetí

Utilitaristické teorie na rozdíl od retributivních nenahlíží na trest jako následek nějakého minulého nemorálního jednání, ale zaměřují se na přínosy, které z trestu vyplývají (Crossley, 1976, s. 200). Trest je pro ně ospravedlnitelný pouze tehdy, pokud z něho vyplývá dostatek výhod na odčinění jeho tvrdosti (Greenawalt, 1983, s. 350). Klasický utilitarista Bentham sice podmiňuje uvalení trestu proporcionalitou, především však zdůrazňuje, že trest musí sledovat cíl, kterým je obecně vzato prohlubování celkového pocitu štěstí ve společnosti, což označuje jako „vyšší dobro“. Konkrétně řadí mezi pozitivní výstupy trestu odstrašení a veřejný pocit bezpečí (McHugh, 2008 s. 1-5). Do výčtu utilitaristických cílů pak lze zařadit i eliminaci a rehabilitaci. (Greenawalt, 1983, s. 352).

Utilitarismu je vytýkána distribuce trestu, konkrétně nedostatečné zajištění individuálního přístupu, kdy existuje vyšší riziko potrestání nevinné osoby, protože je sledován především zájem „vyššího dobra“, i přestože trest v sobě zahrnuje pro utilitaristy jinak nepopulární „bolest“ (Crossley, 1996, s. 200). S tím souhlasí McHugh (2008, s. 3-4), který kritizuje Benthamovo, Millovo a Sidgwickovo hedonistické pojetí štěstí, namísto aby se více zabývali okolnostmi samotného činu, správného posouzení viny a nevinu.

2.3 Utilitaristické cíle trestu

2.3.1 Eliminace

Účelem eliminace je dočasné nebo trvalé přemístění pachatele ze společnosti z důvodu prevence pokračování páchaní trestné činnosti. Nejběžněji využívanou metodou zneškodnění je uvěznění. V menší míře může být uvěznění doživotní nebo je pachatel eliminován trestem smrti (Barton, 2005, s. 463). Z hlediska eliminačního účelu by mělo být vězení používáno v případě vysoké pravděpodobnosti recidivy u pachatelů závažnějších zločinů, naopak pachatelé, jež nejsou považováni za přílišnou společenskou hrozbu, by neměli strávit ve vězení delší než nezbytně nutnou dobu, popřípadě by jim měla být udělena jiná forma trestu (Cohen, 1983, s. 4).

Eliminační teorie se dělí na dva typy – selektivní a kolektivní. Selektivní eliminace je založena na individuálních trestech, kdy rozsudky jsou přizpůsobeny konkrétní osobě. Výše trestu by v sobě měla zahrnovat odhad toho, jak se bude vyvíjet pachatelovo chování v budoucnu, proto se mohou rozsudky za stejný trestný čin lišit. Konkrétním příkladem selektivního postoje je například prisouzení ne/možnosti podmíněného propuštění. Úspěch tohoto přístupu je tedy založen na schopnosti vyfiltrovat pachatele, u nichž je vysoká pravděpodobnost recidivy a kterým je podle toho přizpůsoben trest (tamtéž). Kolektivní eliminace uplatňuje souhrnnou trestní politiku, kdy se hledí na aktuální trestný čin, přihlíží se k trestnímu rejstříku, ale nebere se ohled na předpovídané budoucí chování trestaného jedince (Cohen, tamtéž). Z toho důvodu je tento přístup oproti selektivnímu obecně přísnější (Auerhan, 2012, s. 35). Při zkoumání dopadu eliminační teorie na volební právo vězňů je třeba zodpovědět otázku, jaký efekt má odebrání volebního práva vězňům, když v naprosté většině případů dojde dříve či později k propuštění z výkonu trestu a opět bude existovat možnost jejich teoreticky nežádoucího vlivu na výsledek voleb. Z toho pohledu je fakticky řešením pouze trvalé odebrání práva, tak jako se děje v některých státech USA (Karlan, 2004, str. 1167).

Koncept „Purity of the Ballot Box“

Tento koncept se dá považovat jako aspekt eliminace, byť problematiku popisuje vzdáleně. Řadí se mezi republikánské teorie a vychází z předpokladu, že volební právo má morální rozměr, a tudíž pachatelé deliktů i zločinů nejsou vhodní a způsobilí pro účast na politickém rozhodování, neboť postrádají občanskou ctnost, na které stojí fungování státu („The Disenfranchisement of Ex-Felons: Citizenship, Criminality, and ‚The Purity of the Ballot Box‘”, 1989, s. 1307). Důležitost občanské ctnosti ve společnosti zdůrazňovali kromě Aristotela i liberálové jako Locke, Mill, Madison nebo Rawls, takže se nejedná o čistě republikánské pojetí (Reiman, 2005, s. 6).

Nejlépe vystihuje republikánský postoj k morálce, potažmo volebnímu právu vězňů, zdůvodnění Nejvyššího soudu státu Alabama z roku 1884, ve kterém se soud vyslovuje pro restriktivní přístup nejen ve výkonu trestu, ale i po propuštění s odůvodněním: „...*účelem je zachování čistoty volební urny, která je jediným jistým základem republikánské svobody a která potřebuje ochranu před invazí korupce, stejně jako před neinformovaností, neschopností nebo tyranií ... odsouzený za trestný čin by neměl být privilegován volebním právem, aby neohrožoval blaho společenství a aby neměl stejné podmínky rovnosti jako*

svobodní lidé žijící v souladu s občanskými hodnotami státu...“ (Kleinig a Murtagh, 2005, s. 222).

Během let následovaly další případy, které používaly podobná odůvodnění jako v *Kronlund vs. Honstein* („*The Disenfranchisement of Ex-Felons: Citizenship, Criminality, and The Purity of the Ballot Box*“, 1989, s. 1307): „*Státním zájmem je zachování integrity volebního procesu vyloučením z voleb těch osob, jimž bylo dokázáno antisociální chování a jejichž chování se dá označit za destruktivní pro směřování společnosti. Z těchto důvodů může stát zakázat účast ve volbách idiotům a bláznům, stejně jako těm, jež se dopustili určitých deliktů.*“, nebo *Shephard vs. Trevino*: „*jako šílenci vyvolávají otázky o jejich schopnosti volit zodpovědně*“ (Ewald, 2012, s. 1076).

Obecně shrnuto je tedy pro vyloučení vězňů i bývalých vězňů z voleb hlavním republikánským argumentem narušení integrity voleb. Ať už na základě očekávání, že když pachatel porušil zákon, hrozí z jeho strany potenciálně i volební podvod (Johnson a Paris, 2003, s. 121-122), nebo z obavy podvratného hlasování, při kterém se spojí vězni či bývalí vězni jako odlišná sociální skupina s podobnými idejemi a cíli, protože mají tendenci díky dobré organizaci držet jako skupina pospolu, čímž mohou prostřednictvím hlasování dosáhnout svých cílů, které jsou považovány za asociální a v rozporu s dobrými mravy (Brenner and Caste, 2003, s. 236-237).

Podle Levineho (2009, s. 216) však nestojí představa o zvolení amorálních zástupců na pevných základech, protože jednak vězni nerozhodují o tom, kdo bude kandidovat ve volbách a stejně jako všichni ostatní si vybírají až z dané nabídky, jednak nemohou ovlivnit ani morální kvalitu kandidátů. Nedá se tedy očekávat, že odebrání volebního práva, ať již současným nebo bývalým vězňům může zamezit prosazení amorálního kandidáta, protože stále existují způsoby, jak ho podpořit, třeba darováním peněz, účastí v kampani nebo psaním článků. S názorem o podvratném hlasování nesouhlasí také Cheney (2008, s. 141), která říká, že vězni mají i jiné životní role než být vězněm. Jejich politické rozhodování může ovlivňovat například zamýšlený dopad politiky na okruh jejich blízkých. To potvrzuje studie, která ukázala, že zájmy vězňů korespondují se zájmy jejich komunity, kde pobývali před uvězněním. 32 % vězňů udalo zájem o zdravotní péči, 17 % o ekonomiku, 12 % o politickou korupci, zatímco pouze 4 % o vězeňskou problematiku (Tripkovic, 2018, s. 10).

Mauer (2011, s. 558) se domnívá, že vězni by měli být bráni dokonce za zvlášť hodnotné voliče, neboť pouze oni jsou schopni se fundovaně vyjádřit k problematice pokrývající vězeňský systém a jedno morálně závadné rozhodnutí nečiní člověka bezcenným, ani to nesnižuje hodnotu jeho politického názoru. Navíc představa, že odsouzení nejsou zodpovědní voliči, zatímco lidé na svobodě ano, se zdá být přehnaná a zveličuje rozdíl mezi odsouzenými a jejich spoluobčany (Ziegler, 2010, s. 207). Volební restrikce může být eventuálně vhodná u odsouzených za trestné činy vůči demokratickým institucím, nicméně takový přístup již počítá automaticky s tím, že je vysoké riziko opakovaného činu v budoucnu, i když je docela dobře možné, že by v budoucnu mohl takový čin spáchat někdo bez předchozího odsouzení (Tripkovic, 2018, s. 9). Počet volebních podvodů je navíc velmi nízký a odebrat na jejich základě volební právo celé vězeňské populaci je disproporční a neobhajitelné i s přihlédnutím k tomu, že volební podvody se dějí zřídkakdy během hlasování, ale nejčastěji při sčítání (Behrens, 2004, s. 260-261). Kritika rovněž považuje republikánské argumenty za problematické z rovnostářského hlediska, neboť podobná argumentace byla dříve používána pro obhajobu vyloučení Afroameričanů, žen nebo chudých z politického procesu, což je v rozporu s hodnotami dnešní doby – rovností a začleňováním („The Disenfranchisement of Ex-Felons: Citizenship, Criminality, and ,The Purity of the Ballot Box ‘", 1989, s. 1308).

2.3.2 Odstrašení

Teoretický základ pro cíl trestu odstrašením vznikl již před 2400 lety, kdy Platón přišel s klasickou teorií odstrašení (Materni, 2013, s. 289): „*Nikdo, kdo se nerozumně nemstí jako zvíře, netrestá viníka myslí na to a z toho, že se provinil; ale kdo přistupuje k trestu s rozumem, nemstí se za minulé provinění – vždyť by nemohl způsobit, aby se odestalo to, co se stalo – nýbrž se trestá pro budoucnost, aby se znova neprovinil ani sám ten, kdo je trestán, ani jiný, kdo by uviděl jeho potrestání.*“ (Novotný, 1939, s. 20). Odstrašení se dále dělí na dva typy – obecné a konkrétní. Zatímco obecné si klade za cíl snížení míry trestné činnosti adresováním možné hrozby trestu všem potenciálním pachatelům, konkrétní adresuje hrozbu trestu již potrestanému pachateli, kterého se snaží odradit od spáchání stejného činu v budoucnu (Corrado, Gronsdahl, a Cohen, 2007, s. 545).

Z hlediska restrikce volebních práv jakožto odstrašující techniky zaznívají převážně skeptické názory. Podle Tripkovic (2018, s. 49) nemá tato restrikce vzhledem k nulovému významu na každodenní činnosti vězně odstrašující efekt, na rozdíl od vězení jako takového.

Rovněž Levine (2009, s. 221) nepovažuje tuto restrikcí za odstrašující techniku, když říká, že člověk se během kriminálního jednání běžně řídí silou okamžiku a nerozmýšlí u toho s chladnou hlavou nad hrozbou znemožnění účasti ve volbách a lze si se jen velmi těžko představit, že ztráta volebních práv může někoho odstrašit ve spáchání zločinu, loupeže nebo podvodu. To, že chybí kýžený odstrašující efekt, dokládají data z USA, kde státy s vyšší mírou restriktivity zároveň nevykazují nižší kriminalitu (Cholbi, 2012, s. 557).

Druhým empirickým argumentem je údaj amerického ministerstva spravedlnosti, podle kterého byla v roce 2004 nejnižší volební účast ve skupině voličů od 18 do 32 let. S přibývajícím věkem pak rostl pocit důležitosti voleb a ruku v ruce rostla i volební účast. Z toho vyplývá, že pokud je právo odebráno v relativně nízkém věku, o to více to není vnímáno jako odstrašující trest. Na druhé straně, pokud s přibývajícím věkem zároveň roste volební účast, a tedy zájem právem disponovat, začíná se vyskytovat i potenciál odstrašujícího efektu. Někde však restrikce trvá i po ukončení trestu odnětí svobody, takže při případné restrikci z dřívějších let to nemůže být tento případ (Levine, 2019, s. 221).

2.3.3 Rehabilitace a restorace

Rehabilitační funkce trestu se soustředí na nápravu ke společensky žádoucímu chování pomocí odborného zacházení. K tomu je zapotřebí identifikace vlastností pachatele a vlivu sociálního prostředí, které čin provázely (Válková, 2014, s. 14). Po dokončení procesu nápravy by měli mít pachatelé větší kontrolu nad svým životem a chováním. Z dnešního pohledu je z funkcí trestu prosazována právě rehabilitace, protože redukce trestné činnosti a viktimizace je lepší jak pro pachatele, tak společnost. Její techniky se postupně vyvíjely od původní medicínské léčby až k soudobému komunitnímu konceptu, podle kterého je důležité věnovat pozornost právům všech zúčastněných v trestněprávním systému, včetně pachatelů – jedná se tedy o vztahově zaměřenou teorii a tento koncept je podporován obhájci restorativní justice (Raynor, 2009, s. 12-13). Na pachatele se pohlíží jako na členy komunity, již se nijak neliší od ostatních, a proto jsou vázáni a chráněni hodnotami komunity, jimiž jsou autonomie, svoboda, soukromí a pluralita (Ward, 2010, s. 10) Není sporu, že uvěznění je tvrdou formou vyjádření nesouhlasu komunity, nicméně je to efektivní způsob, jak pachatele upozornit na závažnost trestného činu a napomoci tak dosažení obecných cílů – pokání, reformy a usmíření. Pokání spočívá v uznání újmy, jež byla pachatelem způsobena oběti a komunitě. Reforma představuje pachatelovu akci vzešlou z motivace změnit své chování, aby se čin znovu neopakoval. Poslední fází je pachatelův

zájem o usmíření s komunitou, což vyžaduje akci z obou stran – pachatel se musí omluvit a provést nápravu, a na druhé straně komunita je povinna pomoci s pachatelovou reintegrací do společnosti po absolvování jeho rehabilitace (tamtéž, s. 11).

Z hlediska volebních práv vězňů jsou podle Rottinghause (2003, s. 5) věznice stavěny k fyzickému přesunutí občanů na jiné místo, kde by mělo docházet k jejich rehabilitaci, jejímž nástrojem není oslabení občanských práv. S tím souhlasí Easton (2009, s. 230), podle které to má za následek prohloubení sociálního vyloučení a s tím související odsun na okraj zájmu. Opačný přístup by pravděpodobně posiloval kromě rovnosti jako základní hodnoty demokracie také status občanství, které je důležité při reintegraci do společnosti. Hlasování je tedy pro vězně v některých ohledech ještě důležitější než pro běžného občana, neboť jim připomíná povinnosti vyplývající ze společenské smlouvy (tamtéž, s. 232). Možnost hlasování rovněž legitimizuje podmínky ve vězení a tamní zacházení s vězni, protože ti mohou svojí volbou ovlivňovat i tu část politiky, která se jich týká (Behan, 2014, s. 184).

2.4 Smíšené teorie trestu

Předchozí dvě hlavní teorie trestu mají zcela protichůdné přístupy, panuje mezi nimi napětí a také vyvolávají pochybnosti o jejich vhodnosti. Například pro utilitarismus je stěžejní převažují přínos i za cenu potrestání nevinného, a na druhé straně retributivismus, který si zakládá na úměrnosti trestu k trestnému činu, prosazuje trest smrti, který utilitarismus zpochybňuje s odůvodněním, že nemá odstrašující efekt a prostředky vynaložené na jeho vykonání by se daly investovat do účelnějších prevencí kriminality (Altman, 2021, s. 84-85).

Kompromis mezi utilitarismem a retributivismem se snaží najít smíšená teorie trestu, která kombinuje prvky obou přístupů. Mezi nejznámější teoretiky smíšené teorie trestu se řadí Hart, pro kterého představuje účel odstrašit spodní hranici trestu a retribuice horní. To znamená, že pachatel by měl být potrestán tolik, kolik je nezbytně nutné k dostatečnému odstrašení od trestného činu, ale ne více, než kolik si zaslouží a co je úměrné trestnému činu (Christopher, 2005, s. 290-91). Hart se tedy soustředí na oba prvky, ale přece jenom mírně upřednostňuje účel odstrašení, respektive snížení kriminality nad distribucí trestu. Nicméně musí být alespoň dodržena zásada, že potrestán může být pouze vinný pachatel. Mezi další,

ne zcela zásadní principy, patří stejný trest za trestné činy podobného charakteru a přibližný soulad mezi výší trestu a obecným pohledem na závažnost trestného činu z pohledu morálky (Lippke, 2006, s. 282-83).

Na druhé straně Von Hirsch upřednostňuje smíšenou teorii trestu s převažující složkou odplatné funkce, kdy trest sděluje nesouhlas s amorálním jednáním pachatele, které způsobilo újmu druhým lidem. Zároveň je však podle něj odsouzení adresováno širší veřejnosti, která je tak informována o pachatelově špatném chování a následných důsledcích a obětem, kterým sděluje, že jim bylo ukřivděno cizím zaviněným jednáním. Nicméně samotné veřejné odsouzení nepostačí k dostatečné preventivní funkci kriminality, proto je zapotřebí dostatečně tvrdého zacházení s odsouzeným, které dodá trestu k morálnímu aspektu i fyzický rozměr (tamtéž, s. 283-88).

Smíšené teorie trestu jsou nicméně problematické v tom, že důsledky protichůdných směrů – retributivismu a utilitarismu – jsou stejně oprávněné a snaha o jejich implementaci přináší buď nedostatečnou přímost, nebo převažuje jeden směr nad druhým, čímž se to z toho stává spíše zředěná verze jednoho ze směrů (Altman, 2021, s. 84-85).

2.4.1 Teorie společenské smlouvy

Teorie společenské smlouvy se dá z hlediska cílů trestu zařadit pod smíšenou teorii trestu, protože kontraktariáni nahlíží na trest jako kombinaci retributivních a utilitaristických funkcí.

Teorie společenské smlouvy je filozofickým vysvětlením okolností vzniku civilizované společnosti. Pro většinu teorií společenské smlouvy je výchozím bodem „přírodní stav“, který je více či méně brutální a chaotický, avšak vždy bez organizace a struktury. Thomas Hobbes, John Locke a Jean-Jacques Rousseau v rámci řešení přicházejí se společenskou smlouvou jako dohodou, v níž občané souhlasí s podřízením se vládě a zákonům společnosti výměnou za ochranářství a výhody, které organizovaná vládní struktura poskytuje. Na základě souhlasu tak vzniká legitimní autorita. Nicméně ne každý tuto smlouvu dodržuje a řeší se, jak se k takovým občanům zachovat (Laskar, 2013, s. 1-5).

Teorie společenské smlouvy je již nastíněna v Platónových dialogích. V Kritonu je Sokrates ve vězení a čelí trestu smrti, avšak dostal příležitost utéct a žít v exilu. Bilancuje svůj život, co mu život v Aténách přinesl, a poté vysvětluje, že on sám si ho vybral. Každý dospívající v Aténách se totiž musí po dosažení sedmnáctého roku života rozhodnout, zda odmítnout nebo přijmout zákony města. V prvním případě může svobodně opustit město, ve druhém se zavazuje k jejich dodržování, čímž získává statut občana. Výsledkem jakéhokoliv jednání, které není v souladu se zákonem, je trest. Konkrétně Sokrates uznává svoji dohodu s městem a přijme trest smrti (Levine, 2009, s. 204).

V následujících dvou sekcích máte příliš dlouhé odstavce. Pokuste se rozdělením do více odstavců text zpřehlednit.

Kontrariáni jako Hobbes v *Leviathanovi* nebo Rousseau *O společenské smlouvě neboli O zásadách státních práva* se vyjadřují k jednotlivým aspektům trestu.

Hobbes a Bramhall (1999, s. 24-25) k retribuci a odstrašení: „... *at' už předchází činu nějaká nutná příčina, tak pokud je tento čin zakázán, ten, kdo se ho dopustí vědomě může být právem potrestán. Dejme tomu, že zákon pod pohrůzkou trestu smrti zakazuje krádeže a existuje člověk, který je silou pokušení nucen krást, načez posléze je usmrcen. Neodrazuje tento trest ostatní? Není snad příčinou, že ostatní nekradou? Nesměruje to jejich vůli k dodržování práva?*“

Hobbes (1941, s. 325) k retribuci a rehabilitaci: „*trest je zlo, které veřejná moc ukládá tomu, kdo buď něco udělal nebo udělat opominul, což táž moc považuje za přestoupení zákona. Účel trestu jest, aby se jím lidská vůle lépe přizpůsobila poslušnosti, aby byla ochotnější poslouchat*“

Rousseau (1949, s. 42-43) k retribuci a zneškodnění: „...*každý zločinec, který útočí na společenské právo, se stává vzbouřencem a zrádcem vlasti; přestává býti jejím členem tím, že porušuje její zákony; a dokonce s ní vede válku. Tehdy záchova státu je neslučitelná; a když se viník usmrcuje, usmrcuje se spíše jako nepřítel než jako občan. Řízení, rozsudek, jsou důkazem, že porušil společenskou smlouvu a že proto již není členem státu. A jelikož se přiznával za člena státu alespoň svým pobytem, má z něho býti vymýcen vyhnanstvím jako porušovatel smlouvy, nebo smrtí, jako veřejný nepřítel, neboť takovýto nepřítel není právníkou osobou, je to člověk a tehdy je právem válečným usmrtiti přemoženého.*“

Na druhé straně Rousseau (tamtéž, s. 43) nebyl příznivcem smrti pachatele pro odstrašující účely: „*Nemáme právo usmrtiti ani pro výstrahu, leda toho, kterého nemůžeme zachovati bez nebezpečí.*“ Rovněž si uvědomuje, že pokud k těmto případům dochází často, jedná se o chybu vlády, která by měla člověka vést spíše k rehabilitaci a nalezení nějaké pozitivní role ve společnosti: „*...časté popravy jsou vždy znakem slabosti nebo liknavosti ve vládě. Není člověka tak špatného, aby nebylo možné učiniti ho dobrým pro nějaký účel.*“ (tamtéž, s. 43).

Obecně vzato je tedy hlavním kontraktariánským argumentem podporujícím restriktci skutečnost, že pachatel svým trestným činem aktivně a úmyslně porušil povinnosti vyplývající ze společenské smlouvy, kdy upřednostnil své soukromé zájmy nad veřejným blahem. Tím prokázal vůli nebyť nadále členem státu, s čímž se pojí i ztráta volebního práva (Jago a Marriot, 2007, s. 2).

Odkazování se na společenskou smlouvu v kontextu volebního práva má dnes ale řadu odpůrců. Podle McKenzieho (s. 202) se jedná o filozofický konstrukt postavený na hypotetickém souhlasu, takže z něj nevyplývají žádné závazky a není možné na něm stavět obhajobu odebrání takového základního, především reálně existujícího práva. Navíc, jak podle Levina (2009, s. 220) ze samotné společenské smlouvy vyplývá, vláda vzniká souhlasem všech, kteří jsou jí podřízeni. Pokud tedy vláda odebírá volební právo těm, které trestá, přestává být nejenom legitimním zástupcem této skupiny, ale ztrácí legitimitu obecně.

Americký senátor McConnell (2002, s. 802) se ale domnívá, že volební právo je privilegium, na které by měli mít nárok pouze ti, kteří žijí v souladu se společenskou smlouvou, protože hlas právně bezúhonného člověka nemůže mít stejnou hodnotu jako hlas trestního delikventa, který by vůbec neměl mít právo svým hlasem ovlivňovat životy bezúhonných lidí. Podle Levina (2009, s. 222) byla sice motivem pro souhlas se společenskou smlouvou ochrana svých vlastních práv výměnou za možné následky, ale je vhodné si položit otázku, zda by člověk souhlasil, kdyby si byl vědom rizika ztráty občanských výhod za relativně malý prohřešek.

Dále Levine (tamtéž, s. 220) poukazuje na fenomén restriktivní politiky i po propuštění z vězení. Jestliže platí, že jakýkoliv trestný čin je v rozporu se společenskou smlouvou, je třeba si opět položit otázku, zda je vhodné, aby byla součástí trestu restriktce volebního práva i po propuštění z vězení, kdy je člověk navrácen do společnosti, ve které je normou plnoprávnost.

3 Metodologie

Tato práce představuje kombinaci dvou výzkumných metod. Nejprve je srovnáván větší počet pozorování právní situace volebního práva vězňů v Evropě, poté následuje případová studie čtyřech zemí – Velké Británie, Rakouska, České republiky a Polska, jejímž výsledkem je komparativní analýza (Karlas, 2018. s. 62).

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou rozdíly v právních úpravách volebního práva vězňů v Evropě?

Podotázky:

- 1) Jak se liší právní úpravy volebního práva vězňů mezi západní a východní částí Evropy?
- 2) Jak se liší přístup k volebnímu právu vězňů v evropských zemích s vyšším a nižším indexem svobody?
- 3) Jaké jsou rozdíly v právních úpravách volebního práva vězňů ve VB, Rakousku, ČR a Polsku?

Výběr případů:

Obecný přehled zahrnuje 42 zemí včetně dvou euroasijských států – Ruska a Turecka. V prvním případě je to zejména kvůli zásadnímu podílu na celkové geografické ploše Evropy a minulosti jakožto hlavního představitele východního bloku během studené války. Ve druhém případě je to především kvůli mnoholetým debatám o přistoupení Turecka do EU, jeho členství v NATO a zejména jeho podpoře západního bloku během studené války. Soubor států naopak nezahrnuje navzdory běžnému standardu, kterým je začlenění všech států Rady Evropy, euroasijské státy rozprostírající se na Kavkazu – Gruzii, Arménii a Ázerbájdžán. Dále se ve výběru nenachází Lichtenštejnsko a městské státy Andorra, Monako, Vatikán a San Marino z důvodu velmi nízké vězeňské populace a špatné dostupnosti zdrojů. Do studie čtyřech případů byly vybrány dva zástupci západní části Evropy s rozdílným přístupem, a na druhé straně dva zástupci východní části, také s právními odlišnostmi.

Klasifikace zemí:

Výzkum se soustředí na klasifikaci volebních práv vězňů, nikoliv na odsouzené pachatele, na které bylo uvaleno jiné trestní opatření. Pro klasifikaci je zohledňováno pouze aktivní volební právo s důrazem na parlamentní volby, případně pak i prezidentské. Nemožnost volit v komunálních volbách, ať už z důvodu nedostatečné legislativy nebo praktických důvodů, klasifikaci neovlivňuje. Pasivní volební právo není zohledňováno z logického a přirozeného důvodu, že ve výkonu trestu odnětí svobody, kde panuje omezená svoboda a jiný režim, není možné vykonávat veřejnou funkci.

Kvantifikace úrovně právní úpravy volebního práva vězňů:

Pro potřeby komparace jsou jednotlivé dimenze klasifikace právních úprav kvantifikovány a posléze jsou hodnoty u porovnávaných celků (východní vs. západní Evropa; liberálnější vs. restriktivnější země z hlediska indexu svobody, resp.) sečteny. Kvantifikace:

1 – bez omezení

2 – omezení

4 – plošná restrikce

3 – omezení i po propuštění

Platí pravidlo, že čím nižší je součet kvantifikovaných hodnot právních úprav a jednotlivých souborů, tím je soubor v otázce volebního práva vězňů benevolentnější.

Práce se zdroji:

V rámci obecného přehledu jsou využívány volební zákony, ústavy a trestní zákoníky. V komparativní analýze je využívána kombinace volebních zákonů, trestních zákoníků, odborných článků, dokumentů a soudních rozhodnutí. V rámci výzkumu historické části mi v případě Rakouska byla stěžejním zdrojem disertační práce Theresy Adamek s názvem „*Das Wahlrechtsausschluss*“, u Polska pak disertační práce Miezska Nowitzkého *Niemajtkowe środki karne w kodeksie karnym z 1997 roku*.

Západní vs. východní Evropa:

Definovat pojem „východní Evropa“ je poměrně obtížné, neboť tento prostor prodělal značný kulturní, politický a ekonomický vývoj a neměl jasně určenou hranici. Nejprve se jednalo o region s hlavními představiteli Ruskem a Tureckem, vedoucí politický a vojenský souboj proti říším Habsburské a Německé, představující západní Evropu. Mezi další charakteristické znaky východní Evropy patřila kulturní a etnická diverzita – jednalo se o oblast tvořenou malými národy v obklopení větších a lidnatějších států, přičemž právě ve středovém prostoru se odehrával střet mezi křesťanstvím a islámem. Dále představuje východní Evropa ve srovnání se západní Evropou ekonomicky zaostalejší region pohybující se na periferii oproti centru hospodářského rozvoje a síly v západní Evropě (Dingsdale, 1999, s. 204). Jedním z kritérií pro příslušnost k západním zemím byla také úroveň zakotvení demokracie a demokratického občanství, na druhé straně pro zařazení mezi východní země se hledělo spíše na přítomnost etnického nacionalismu (Göncz, 2013, s. 3). V této práci jsou do západní Evropy zařazeny všechny země, které nejsou spjaty s komunismem, podporovaly západní blok nebo byly neutrální, naopak do východních zemí jsou zařazeny všechny země, jež jsou spjaty s komunismem. Německo, které bylo do roku 1990 rozdělené na západní a východní část, je v této práci zařazeno mezi západní země vzhledem ke geografické poloze a hospodářské situaci.

Po druhé světové válce až do roku 1990 patřily mezi země s komunistickou vládou Československo, Německá demokratická republika, Polsko, Jugoslávie, Rumunsko, Bulharsko, Maďarsko a Albánie. Kromě Albánie, která se inspirovala režimem v Číně, a nezávislé Jugoslávie byly zbylé země pod vlivem Sovětského svazu. Toto uspořádání bylo označováno jako „východní Evropa a Sovětský svaz“ a dohromady zaplňovalo prostor východní Evropy. Po pádu železné opony a rozpadu Sovětského svazu došlo v bývalých vlivových zemích k tranzici komunismu na liberální demokracii s kapitalistickým hospodářstvím a rovněž započal proces evropeizace – politické a ekonomické integrace v rámci EU (Dingsdale, 1999, s. 204,205). V bývalé východní Evropě vznikly čtyři regiony – střední Evropa (ČR, Polsko, Slovensko a Maďarsko), Pobaltí (Lotyšsko, Litva, Estonsko), jihovýchodní Evropa a východní pohraniční oblast (Moldavsko, Ukrajina, Bělorusko) (tamtéž, s. 218).

Index svobody:

Pro zodpovězení otázky, zda mají liberální/restriktivnější úpravu volebního práva vězňů země s nižším nebo vyšším indexem svobody, byla použita data pro rok 2021 nevládní organizace Freedom House, která každoročně vypracovává průzkum politických práv a občanských svobod *Freedom in the World* sestavající ze 195 zemí a 15 území (Freedom in the World, 2022). Index svobody je výsledkem zprůměrování kvantifikovaných hodnot politických práv a občanských svobod. Politická práva zahrnují údaje o průběhu voleb, míře politického pluralismu a možnosti politické participace a fungování vlády. Hodnoty občanské svobody vycházejí ze svobody vyjádření a víry, práva na sdružování a organizaci, míry právního státu, a nakonec z míry osobní autonomie a individuálního práva (Freedom in the World Methodology, 2022).

4 Volební právo vězňů v Evropě

První část výzkumu se věnuje obecnému přehledu právních úprav volebního práva vězňů napříč Evropou. 42 zemí jsou v rovnoměrném počtu rozřazeny nejprve mezi západní a východní Evropu, kde jsou země klasifikovány podle právní úpravy volebního práva vězňů a je připojen popis několika vybraných případů a poté do liberálnějších a restriktivnějších zemí, kde se propojí klasifikace právních úprav s hodnotami indexu svobody, který číselně znázorňuje úroveň politických a občanských práv. Na závěr obecné části dochází ke srovnání zkoumaných aspektů – východní vs. západní Evropa a liberálnější vs. restriktivnější režimy z pohledu indexu svobody.

Ve druhé části jsou analyzovány případy Velké Británie, Rakouska, České republiky a Polska. Na závěr dochází ke komparaci těchto čtyřech případů.

4.1 Západní Evropa

V Německu jsou podle § 45 TZ⁵ osoby odsouzené alespoň na jeden rok automaticky zbaveny pasivního volebního práva na pět let, nicméně aktivní právo jim zůstává. U osob, které spáchaly trestný čin související s demokratickými institucemi nebo vlastizradou, mohou být rozhodnutím soudce zbaveny i aktivního práva, nicméně nejdéle na pět let. V Lucembursku může soud pozastavit u trestu odnětí svobody na méně než 5 let volební právo na dobu od pěti do deseti let. Pokud tak neučiní, zůstávají hlasovací práva nedotčena a takoví vězni mohou ve dnech hlasování opustit věznici, aby odevzdali své hlasovací lístky. Pokud je osoba v Lucembursku vězněna po dobu pěti až deseti let, může jí soud pozastavit hlasovací právo na 10 až 20 let nebo na doživotí. Osoba odsouzená na více než 10 let automaticky ztrácí právo volit na doživotí. V Belgii je při odsouzení k trestu odnětí svobody na více než čtyři měsíce odebíráno právo na 6 let, u trestů v rozmezí tři až pět let na 12 let. V případě trestů delších než 5 let, které se udělují jen zřídka a pouze za mimořádně závažné trestné činy, může být odebráno právo doživotně. Vazebně stíhání, kteří čekají na soudní řízení a ti, kteří jsou odsouzeni k méně než čtyřem měsícům odnětí svobody, mohou volit na

⁵ Strafgesetzbuch 1998

základě plné moci, pokud o to požádají. V Itálii jsou volebního práva zbaveni pouze ti vězni, kteří mají zákaz výkonu veřejné funkce. Zákaz výkonu veřejné funkce je vedlejším trestem spojeným s pravomocným rozsudkem, a to buď za přesně vymezené trestné činy bez ohledu na délku trestu, jako je zpronevěra veřejných prostředků veřejným činitelem, mafiánské trestné činy nebo vydírání, nebo pokud trest odnětí svobody přesáhne tři roky. Zákaz znamená propadnutí práva volit nebo být volen a může být na doživotí nebo dočasně. Trest odnětí svobody na doživotí nebo trest odnětí svobody na dobu nejméně pěti let znamená doživotní zákaz výkonu veřejné funkce pro odsouzeného. Trest odnětí svobody na dobu nejméně tří let znamená zákaz výkonu veřejné funkce na dobu pěti let. Zákaz lze ukončit, pokud soud uzná odsouzeného za rehabilitovaného (Scoppola vs. Itálie, 2012)⁶. Ve Francii může být na základě soudního rozhodnutí odebráno volební právo pachatelům podle povahy trestného činu, a to na dobu maximálně 10 let v případě spáchání trestného činu, popř. 5 let v případě spáchání přestupku (§ 131 TZ). Ve španělském volebním zákoně je sice uvedeno, že soud může jako hlavní nebo vedlejší trest nařídít propadnutí volebních práv v době odsouzení, v trestním zákoníku však stojí, že soud může po dobu odsouzení pouze přerušit právní způsobilost. Pozastavení aktivního volebního práva výslovně nezmiňuje. Dále je podle trestního zákoníku největším omezením občanských práv, že vězeň nemůže kandidovat do veřejných funkcí po dobu 2 až 6 let (čl. 559). Souběžně se k tomu vyjadřuje – opět rozdílně - čl. 6 VZ tak, že žádný odsouzený k trestu odnětí svobody nemůže kandidovat během výkonu trestu. Na Islandu nemohou podle čl. 5 VZ do Althingu volit vězni odsouzení na nejméně 4 roky trestu odnětí svobody, v Nizozemsku podle čl. 54 VZ a na Maltě podle čl. 58 ústavy odsouzení na více než jeden rok. Turecko odebírá podle čl. 67 ústavy volební právo všem vězňům, s výjimkou odsouzených za nedbalostní činy. Při podmíněčném propuštění nedochází k automatickému obnovení volebního práva, protože podle čl. 53 TZ není trest odnětí svobody ukončen podmíněčným propuštěním, ale až uplynutím původně vyřčené délky trestu. Tato skutečnost se stala předmětem stížností v případech Soyler vs. Turecko⁷ a Murat Vural vs. Turecko⁸, kteří žalovali jak samotný charakter úpravy, tak i přísnost turecké justice v posuzování jejich činů, jejíž následkem došlo z jejich pohledu k nepřiměřeně dlouhé volební restrikci.

⁶ Scoppola vs. Itálie, č. 126/05

⁷ Soudní spor Soyler vs. Turecko u ESLP

⁸ Soudní spor Murat Vural vs. Turecko u ESLP

Bez omezení (1)	Omezení (2)	Plošná restrikce (4)	Omezení i po propuštění (3)
Dánsko	Francie	Kypr	Belgie
Finsko	Itálie	Velká Británie	Lucembursko
Irsko	Island		Turecko
Norsko	Malta		
Německo	Nizozemsko		
Švédsko	Portugalsko		
Švýcarsko	Rakousko		
	Řecko		
	Španělsko		

Tabulka 2: Klasifikace právních úprav volebního práva vězňů v západní Evropě, autor: vlastní zpracování

4.2 Východní Evropa

V Rusku jsou podle čl. 32 § 3 ústavy po dobu pobytu ve vězení zbaveni volebního práva všichni odsouzení vězni. Nicméně poté, co Anchugov a Gladkov uspěli u ELSP⁹ se svojí stížností na nemožnost volit, hledal ruský ústavní soud způsob, jak na rozsudek reagovat. Argumentoval složitostmi spojenými s novelizací imperativního charakteru ruské ústavy a v roce 2017 se v TZ objevil alternativní typ trestu – „komunitní práce“. V zařízení zajišťujícím tento typ trestu nedochází z právního hlediska k omezení svobody, proto se teoreticky nejedná o trest odnětí svobody obnášející ztrátu volebního práva. Zařízení však není bez povolení prakticky možné opustit. Mezi lety 2017-18 se tento alternativní trest týkal kolem třech tisíc vězňů, kteří měli díky této právní klíče zachováno volební právo.¹⁰ V Bosně a Hercegovině mají vězni neomezené volební právo, avšak s existující výjimkou obsaženou v čl. 1.7 VZ: „Žádná osoba, která si odpykává trest odnětí svobody uložený

⁹ Soudní spor Anchugov a Gladkov vs. Rusko u ESLP

¹⁰ Konečné usnesení ESLP z roku 2019 v případě Anchugov a Gladkov vs. Rusko

soudem Bosny a Hercegoviny, soudem Republiky srbské nebo soudem Federace Bosny a Hercegoviny a soudem obvodu Brck, nebo se nedostavila na příkaz k soudu pro závažné porušení humanitárního práva, kdy zločin byl potvrzen Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, se nemůže registrovat k volbám, kandidovat nebo zastávat jakoukoli volenou nebo jinou veřejnou funkci na území Bosny a Hercegoviny.“ V posledních letech prodělalo zajímavý právní vývoj Slovensko. Podle původní verze zákona č. 180/2014¹¹ Z.z. „o podmienkach výkonu volebného práva“ nemohli v parlamentních volbách volit na základě § 4 vězni odsouzení za zvlášť závažné zločiny. V roce 2017 toto ustanovení ústavní soud v nálezu č. 130/2017 Z.z zrušil a nyní přetrvává v právní úpravě již jen nemožnost vězňů kandidovat ve volbách¹². Slovensko tak téměř dovršilo trend liberalizace, neboť původně, ještě podle VZ do „Národnej rady“ z roku 1998 se v úpravě vyskytovala plošná restrikce aktivního i pasivního volebního práva do slovenského parlamentu. Paradoxně se však již od roku 1999, kdy vzešel v platnost zákon č. 46/1999 Z.z. upravující volbu prezidenta, mohou všichni slovenští vězni zúčastnit právě prezidentských voleb. Přechod z plošné restrikce na částečnou u parlamentních voleb proběhl novým VZ v roce 2004.

z plošné restrikce na částečnou u parlamentních voleb proběhl novým VZ v roce 2004.

Bez omezení (1)	Omezení (2)	Plošná restrikce (4)	Omezení i po propuštění (3)
Albánie	Polsko	Bělorusko	X
Bosna a Her.	Rumunsko	Bulharsko	
Česká republika		Estonsko	
Černá Hora		Maďarsko	
Chorvatsko		Rusko	
Kosovo			

¹¹ Znění zákona č.180/2014 do listopadu 2017

¹² Znění zákona č.180/2014 po listopadu 2017

Moldavsko			X
Litva			
Lotyšsko			
Sev. Makedonie			
Slovensko			
Slovinsko			
Srbsko			
Ukrajina			

Tabulka 3: Klasifikace právních úprav volebního práva vězňů ve východní Evropě, autor: vlastní zpracování

4.3 Právní úpravy v liberálnějších/restriktivnějších zemích Evropy

V této podseksi jsou země rozřazeny na základě hodnoty indexu svobody do dvou skupin o stejném počtu a zároveň je přiřazena klasifikace právní úpravy a její kvantifikace, na základě které budou oba vzorky srovnány.

Hodnota IS	Země	Právní úprava	Kvantifikace
100	Finsko	Bez omezení	1
100	Norsko	Bez omezení	1
100	Švédsko	Bez omezení	1
97	Dánsko	Bez omezení	1
97	Lucembursko	Omezení i po	3
97	Irsko	Bez omezení	1
97	Nizozemsko	Omezení	2
96	Belgie	Omezení i po	3
96	Švýcarsko	Bez omezení	2

95	Portugalsko	Omezení	2
94	Estonsko	Plošná restrikce	4
94	Island	Omezení	2
94	Německo	Bez omezení	1
93	Kypr	Plošná restrikce	4
93	Rakousko	Omezení	2
93	Velká Británie	Plošná restrikce	4
91	ČR	Bez omezení	1
90	Itálie	Omezení	2
90	Slovensko	Bez omezení	1
90	Slovinsko	Bez omezení	1
90	Španělsko	Omezení	2

Tabulka 4: Liberálnější země Evropy, autor: vlastní zpracování

Hodnota IS	Země	Právní úprava	Kvantifikace
89	Francie	Omezení	2
89	Malta	Omezení	2
89	Litva	Bez omezení	1
88	Lotyšsko	Bez omezení	1
87	Řecko	Omezení	2
85	Chorvatsko	Bez omezení	1
83	Rumunsko	Omezení	2
81	Polsko	Omezení	2
79	Bulharsko	Plošná restrikce	4
69	Maďarsko	Plošná restrikce	4
67	Albánie	Bez omezení	1
67	Černá Hora	Bez omezení	1

67	Sev. Makedonie	Bez omezení	1
62	Moldavsko	Bez omezení	1
62	Srbsko	Bez omezení	1
61	Ukrajina	Bez omezení	1
56	Kosovo	Bez omezení	1
53	Bosna a Her.	Bez omezení	1
32	Turecko	Omezení i po	3
19	Rusko	Plošná restrikce	4
9	Bělorusko	Plošná restrikce	4

Tabulka 5: Restriktivnější země Evropy, autor: vlastní zpracování

4.4 Komparace obecného přehledu

Komparativní část obecného přehledu srovnává klasifikace právních úprav volebního práva vězňů mezi západní a východní Evropou, a liberálnější, resp. restriktivnější Evropou.

4.4.1 Západní vs. východní Evropa

Ve vzorku jak západních, tak východních zemí Evropy se shodně nachází 21 zemí. Zatímco volební právo vězňů je plnohodnotné v 33 % zemí západní části, ve východní je to dvojnásobek – 66 %. Tento rozdíl se poté promítá i při porovnávání dalších úrovní klasifikace. Země západní Evropy uplatňují v 9 případech z 21 částečné právní omezení, naopak u východní části jsou to pouze 2 z 21 zemí. Stejně jako západní část má tendenci mít v právní úpravě částečné omezení, východní část zase častěji uvaluje plošnou restrikci – 5:2 případům. Rozdíl se nachází i ve využití jednotlivých skupin klasifikace. Zatímco východní část Evropy si vystačí se třemi dimenzemi klasifikace, v západní je přítomná ještě čtvrtá – omezení i po propuštění, která se týká třech zemí.

Z hlediska celkové hodnoty kvantifikovaných právních klasifikací je východní část Evropy v otázce volebního práva vězňů liberálnější (38) nežli západní část (42).

4.4.2 Liberálnější vs. restriktivnější země Evropy

Soubor liberálnějších, stejně tak jako restriktivnějších zemí, obsahuje shodně 21 subjektů. Zatímco liberální soubor zemí má celkovou hodnotu právních klasifikací 41, restriktivnější 40.

Klasifikace svobody/právních úprav	Bez omezení (1)	Omezení (2)	Plošná restrikce (4)	Omezení i po (3)
Liberálnější	10	6	3	2
Restriktivnější	11	5	4	1

Tabulka 6: Liberálnější vs. restriktivnější země Evropy, autor: vlastní zpracování

4.5 Velká Británie

4.5.1 Historický vývoj právních úprav

Historicky první právní úpravou volebního práva vězňů ve Velké Británii byl zákon „*Forfeiture Act 1870*“, dále FA. Na jeho základě byli z voleb vyloučeni všichni odsouzení na více než jeden rok trestu odnětí svobody. V praxi se však jednalo o vyloučení všech vězňů, neboť jim zákon neumožňoval reálné vykonání volby. Kromě omezení aktivního práva nemohli vězni také kandidovat do veřejných funkcí. Byť se tedy v praxi nic nezměnilo, jednalo se o důležitý symbol, navíc když již nebylo součástí trestu propadnutí majetku. Můžeme tedy hovořit o zrušení „*občanské smrti*“ jako formy trestu nebo alespoň jejím významném zmírnění (Murray, 2013, str. 515-516). FA nezahrnovalo svým právním dosahem Skotsko, kde „*občanská smrt*“ přetrvávala až do roku 1949 (Joint Committee, 2013, s. 8). Ve VB se však v obecné úpravě volebního práva vyskytovaly až do roku 1948 zásadní nedostatky z hlediska demokratičnosti. S RPA 1918 byla sice zrušena podmíněnost volebního práva majetkem a ženy ve věku 30 let a více se nově mohly zúčastnit voleb, na druhou stranu stále byla přítomna nerovnost k mužům volícím již od 21 let. Součástí zákona navíc nově bylo právo druhého hlasu pro absolventy britských univerzit a byznysmeny. Ženy byly zcela zrovnoprávněny s RPA 1928, který sjednotil věkovou hranici volebního práva na 21 let. S RPA 1948 pak bylo zrušeno právo druhého hlasu (Johnston, 2013, s. 45-47). Labouristé prosadili s tímto zákonem také korespondenční hlasování a odstranění nutnosti hlasování v místě trvalého bydliště. Tím vznikl podle úpravy FA nárok na volbu vězňům

odsouzeným na méně než 12 měsíců, kteří předtím nemohli volit vůbec, neboť zákon neobsahoval úpravu organizace voleb ve věznici (Murray, s. 518). Další změna přišla až s TZ 1967, který zrušil dosavadní právní rozlišení z FA na těžké zločince¹³ a delikventy¹⁴ a vězeňská populace tak byla nyní právně sjednocena. To vedlo k umožnění korespondenční volby všem vězňům, nicméně již o dva roky později vešel v platnost RPA 1969, který kromě snížení věkové hranice pro výkon volebního práva na 18 let uvalil v § 3 plošnou restriktci volebních práv pro všechny vězně: „*Odsouzený vězeň je po dobu pobytu v trestu odnětí svobody...zbaven volebního práva v parlamentních a komunálních volbách.*” (Weston, 2017, s. 70, 73). Oproti FA však nebylo výslovně omezeno pasivní volební právo. Není jisté, zda se jednalo o prostou chybu nebo záměr. Druhou možnost podporuje skutečnost, že Bobby Sands, vlivný člen Dočasné irské republikánské armády, kandidoval do parlamentu během pobytu ve vězení v Severním Irsku. Sands sice křeslo získal, ovšem než nastoupil do výkonu funkce, zemřel na následky držení protestní hladovky. O několik let později byl schválen RPA 1981, který omezoval pasivní volební právo vězňům odsouzeným na více než jeden rok (Murray, 2013, s. 521). Restriktivní úprava byla potvrzena v RPA 1983, jehož znění je platné dodnes. Úprava však měla dopad i na vazebně stíhané, neboť zákon neupravoval možnost jejich volební registrace, podobně jako zákon z roku 1870. Situaci pozměnil až zákon RPA 2000, který tak nakonec oddělil přístup k odsouzeným a vazebně stíhaným i v praktické rovině. (Joint Committee, 2013, s. 9-10).

4.5.2 Hirst vs. Velká Británie

Před rokem 2005 zpochybnilo soudní cestou omezení volebního práva několik vězňů, britské soudy však jejich žádosti zamítly. Konkrétně Hirst podal k Vrchnímu soudu žalobu na znění čl. 3 RPA 1983 na základě čl. 4 HMA 1998, který zajišťuje právní rámec pro soudní přezkum kompatibility britské legislativy s Úmluvou (Hirst vs. VB č. 2, 2005).

Jeho žaloba a následné odvolání byly zamítnuty s odůvodněním: „*Tím, že se tito vězni dopustili trestných činů, které samy o sobě nebo spáchané za jakýchkoli přitěžujících okolností, včetně povahy pachatele a předchozího rejstříku trestů, vyžadují trest odnětí svobody, propadá jim po tuto dobu právo mít slovo na způsob řízení země. Trest se skládá*

¹³ felonies

¹⁴ misdemeanours

nejenom z uvěznění, ale vyloučení ze společnosti znamená i odebrání privilegií společnosti, mezi něž patří hlasovací právo.“ (tamtéž).

ESLP přišel v roce 2005 s průlomovým rozsudkem, když rozhodl o porušení čl. 3 Dodatkového protokolu. Soud ve zdůvodnění hned na úvod zdůraznil, že volební právo je právem a nikoli výsadou. Zároveň však dodává, že se nejedná o právo absolutní a smluvním státům je poskytován prostor pro vlastní uvážení kvůli různorodosti politických systémů a odlišnostem v demokratické vizi.

Zásadním problémem podle ESLP je však plošná restrikce, která nečiní mezi odsouzenými rozdíly. Co se týče nutného legitimního cíle a přiměřenosti u jakéhokoliv trestu, VB deklarovala jako cíle: předcházení trestné činnosti, posílení občanské odpovědnosti a dodržování zásad právního státu. ESLP posléze uznal třetí vyjmenovaný cíl. Dále britská strana uvedla, že opatření ve skutečnosti není plošné, protože se týkalo pouze přibližně 48 000 vězňů, osob odsouzených za trestné činy dostatečně závažné na to, aby vyžadovaly trest odnětí svobody, a to včetně těch zadržovaných ve vazbě, za pohrdání soudem nebo neplacení pokut. Pro ESLP je ale 48 000 významné číslo zahrnující všechny typy pachatelů všechny délky trestů.

Podle ESLP lze restrikci uplatnit pouze pro poměrně úzce definovanou skupinu pachatelů ve výkonu trestu odnětí svobody na delší dobu a zároveň by měla existovat přímá souvislost mezi důvodem odsouzení a omezením volebního práva. Rovněž by takové omezení mělo být aplikováno jako dodatečný trest k původnímu rozsudku, po uvážení soudu (tamtéž).

K rozsudku se vyjádřili zákonodárci VB, kteří byli u soudu přítomni. David Davis řekl, že *„předseda soudu začal tím, že se zeptal, zda [právo volit] je základní právo, a my jsme řekli, že je to občanské právo. Je součástí smlouvy“*. Poslanec Jack Straw také označil hlasování za *„občanské právo, které je součástí smlouvy o občanství.“* Nicméně lord Mackay z Clashfernu nerozeznává rozdíl mezi *„základními“* a *„občanskými“*: *„Nevím, zda přesně rozumím tomu, co je míněno slovem “základní“. Lidské právo je lidským právem a některá mohou být důležitější než jiná.“* (Joint Comittee, 2013, s. 36).

Podle dalšího svědka soudního líčení, Jonathana Fischera, není právo volit lidské právo, protože se nenachází v pozitivním právu a rozlišuje mezi zárukou konání voleb a technickým provedením: *„Lockovo pojetí společenské smlouvy a/nebo existence přirozených*

práv ustoupily v moderní době pozitivistickému přístupu, prostřednictvím něhož jsou práva uznávána za okolností, kdy to uznává široká část společnosti. Uplatněním pozitivistického a soběstačného přístupu k uznávání právních norem se domnívám, že je jasné, že právo na svobodné volby, které zaručuje demokratický proces, je chráněno jako základní svoboda, zatímco možnost jednotlivce účastnit se tohoto procesu nikoliv.” (tamtéž, s. 37).

4.5.3 Vývoj po roce 2005

V reakci na rozsudek ESLP byly v roce 2006 a 2009 zveřejněny dvě konzultace iniciované britskou labouristickou vládou, nicméně do konce volebního období nedošlo k dalšímu pokroku (Johnson, 2013, s. 4). Antipatie k řešení pokračovala i v následující Cameronově vládě¹⁵. Tehdejší premiér prohlásil, že „*nikdo by neměl pochybovat o tom, že se vězňům za této vlády hlasovacím právům nedostane*“ (BBC, 2012). Přesto zveřejnila v roce 2012 tatáž vláda návrh zákona se třemi možnostmi změny právní úpravy. První možnost by ponechala úplnou restrikcí, druhá a nejmírnější by uplatňovala restrikcí u vězňů odsouzených na 4 roky a více, poslední možnost u odsouzených na více než 6 měsíců (Joint Committee, 2013, s. 4). V roce 2013 pak výbor zabývající se průzkumem navrhovaného zákona doporučil, aby všichni vězni odpykávající si trest v délce do 12 měsíců měli právo volit ve všech konaných volbách, tedy parlamentních, místních a evropských (Johnston, 2013, s. 4). V roce 2017 zveřejnil tehdejší ministr spravedlnosti David Lidington návrh, aby bylo umožněno vězňům volit na základě „*dočasné licence*“. Rada Evropy tento návrh přijala po 12 letech sporu, který odstartoval John Hirst, jako přijatelný kompromis. V roce 2018 vláda návrh implementovala a Rada Evropy případ uzavřela (tamtéž, str. 25-26). Dočasné propuštění se týkalo v roce 2017 podle odhadů kolem 100 vězňů, jimž je tak touto novelou nyní umožněno volit mimo věznici. Jedná o odsouzené s kratším trestem, kteří byli dočasně propuštěni z pracovních důvodů (Bowcott, 2017). Dosud se to týkalo pouze vazebně stíhaných, těch se statusem „*občanského vězně*“, tedy vězňů provinivších se například nezaplacením pokuty nebo „*pohrdáním*“ soudem (BBC, 2012) a vězňů pobývajících mimo věznici s elektronickým náramkem (BBC, 2017). Zároveň VB deklarovala, že souběžně s odsouzením bude vězni jasné sděleno, že se během svého pobytu ve vězení nemůže zúčastnit voleb (Adams, 2019). Podle Adams se jedná pouze o zcela minimalistické vyhovění požadavkům ESLP a Rada Ministrů to také nemůže požadovat za úspěch. Zároveň

¹⁵ Vláda Konzervativců

se vzhledem k minimální úpravě nedá očekávat, že by toto řešení předcházelo budoucím sporům (tamtéž). Nespokojenost s návrhem, přesněji vůbec s jeho existencí, panovala mezi zástupci konzervativců. Bývalý premiér Cameron se proti tomu ostře vymezil slovy, že „*se mu z toho dělá fyzicky nevolno*“, Philipp Davies pak považuje přisuzování volebního práva jakýmkoliv vězňům za „*idiotské*“ (BBC, 2017).

4.5.4 Aktuální stav ve Skotsku a Walesu

Skotská vláda ve snaze reflektovat rozhodnutí ESLP a vývoj na úrovni VB konzultovala možnosti změny legislativy. Výsledkem rozpravy byl návrh zákona, podle kterého by se mohli účastnit skotských parlamentních a komunálních voleb odsouzení k trestu odnětí svobody ve výši 12 měsíců a méně. V roce 2020 byl pak skotským parlamentem návrh schválen. Velšská vláda rovněž zvažovala možnosti legislativní změny. I přes probíhající diskuzi nakonec zákon o komunálních volbách vězeňskou úpravu neobsahoval, nicméně existuje vládní záměr implementovat úpravu do dodatku zákona, která by byla platná pro komunální volby v roce 2022. Velšský parlament se zabýval otázkou úpravy pro parlamentní volby, kdy výsledkem bylo doporučení komise umožnit volit odsouzeným na méně než čtyři roky, ale poslední volební novela z roku 2019 pouze upravovala věkovou hranici a změnu názvu parlamentu (Johnston, 2013, s. 5-6). Doporučení vzešlo z iniciativy a podpory zástupců Labouristů¹⁶ a Plaid Cymru¹⁷, kteří tento návrh považují za dostatečně vyvážený, protože se netýká odsouzených za závažnější trestné činy a zároveň může části vězňů pomoci s reintegrací do společnosti a obecně jejich pocitu, že jsou stále její širší součástí. Naopak zástupce konzervativců Mark Isherwood označil tento návrh za „*facku do tváře přirozené spravedlnosti*“ a právní změny z roku 2017, které přisuzují volební právo dočasně propuštěným, tedy zhruba 100 vězňům, považuje za zcela dostatečné (BBC, 2019).

4.5.5 Problematika z pohledu veřejnosti

Týdeník The Week se při příležitosti skotského legislativního návrhu přisoudit vězňům s trestem odnětí svobody na méně než jeden rok volební právo zajímal o společenské vnímání tohoto kroku. Společnost je v této otázce značně rozdělena. Skotská

¹⁶ Velšská Labouristická strana je pobočkou Labouristické strany Velké Británie

¹⁷ Velšská středolevicová politická strana podporující nezávislost a autonomii Walesu

vláda provedla v roce 2018 veřejnou konzultaci o tomto záměru a zjistila, že třetina je proti vězeňskému hlasování, další třetina pak podporuje dvanáctiměsíční variantu a zbývající třetina je proponentem toho, aby všichni vězni dostali hlas. Podle skotských ministrů by to podpořilo „rehabilitaci a opětovné začlenění zpět do společnosti s cílem snížit recidivu“. Mluvčí skotské justice Lib Dem Liam McArthur řekl: „Plošný zákaz pohrdá mezinárodním právem a žádná jiná rozvinutá evropská demokracie to nedělá. Není to spravedlivé, progresivní ani v zájmu rehabilitace.“ Dále pokračuje: „Víme, že ke snížení recidivy je třeba, aby si lidé více uvědomovali svou odpovědnost jako občané, místo toho, abychom si je znepráčetili.“ (The Week, 2019).

The Ferret (Briggs, 2019) pak píše, že podle nezávislé organizace pro reformu trestního práva ve Skotsku Howard League není rozšíření hlasování na vězně „jen o trestní spravedlnosti, reformě trestního práva nebo rehabilitaci“, ale cílem je „nastolení všeobecného volebního práva pro všechny dospělé ve Skotsku a zajištění demokratických práv pro všechny občany.“ Organizace dále argumentuje, že „existence všeobecného volebního práva je důležitým měřítkem síly naší demokracie a sociální rovnosti,“ a „vězňům, jimž bylo hlasování odepřeno, byla způsobena forma ,občanské smrti““.

Duncan Riach z mediální platformy Medium pak přináší zatím nejradikálnější proargument: „Pokud je možné umlčet hlas těch, kteří byli odsouzeni, pak to vytváří motivaci pro zákonodárce, aby vytvářeli a přijímali zákony, které diskriminují ty, kteří by mohli hlasovat proti znovuzvolení jich nebo jejich strany. Zabránění odsouzeným osobám volit potenciálně vede k urychlené cestě ke konci demokracie.“ „Jejich hlas by byl známkou zdravého morálního charakteru, přínosem pro společnost a službou demokracii,“ dodává (The Week, 2019).

BBC (2019) informuje, že ve Walesu podporuje většina vězňů myšlenku liberalizace, konkrétně návrh Labouristů a Plaid Cymru přidělit volební právo vězňům odsouzeným na méně než čtyři roky. Jeden vězeň označil za „životně důležité“, aby si zachovali svá lidská práva, přestože byli uvězněni. Na druhou stranu jiný oponoval zase tím, že byl během svého pobytu ve vězení odstraněn ze společnosti.

Liberalizace zákona má ovšem také řadu oponentů. Skotský deník The Scottish Sun uvádí, že „volební právo s sebou nese obrovskou odpovědnost. Dospělým se důvěřuje, že využijí svého nejlepšího úsudku, aby učinili důležitá rozhodnutí o tom, jak se řídí celá komunita. Proč bychom měli důvěřovat lidem, kteří odmítli svou odpovědnost vůči komunitě

- kteří okrádají nebo napadají jiné, porušují jejich majetek nebo je děsí v jejich domovech
- aby činili odpovědná rozhodnutí o tom, jak je komunita řízena?“ (Scottish Sun, 2019).

Gary Robertson z náboženské organizace Alloa Spiritualist Church se rovněž řadí mezi zastánce absolutní restrikce: „*Vězeňský trest znamená, že jste trestáni a ztrácíte všechna svá práva jako jednotlivec, bez ohledu na to, o jaký zločin se jednalo.*“ (The Week, 2019).

4.6 Rakousko

4.6.1 Rakousko-Uhersko

Poprvé upravoval volební právo vězňů ještě v rámci Rakouska-Uherska volební řád do Říšské rady z roku 1873. Podle něho byli z voleb vyloučeni všichni vězni, kteří byli odsouzeni za zločin a dále část vězňů, kteří byli odsouzeni za určitý typ trestných činů, jmenovitě podvod, zpronevěru nebo krádež. Mimo to byl tehdy ještě aplikován volební systém čtyř kurií, kdy každá kurie měla jinou váhu hlasu a vězni si tedy nebyli v hlasovacím právu rovni. Navíc nemohly volit, s výjimkou první kurie, ženy. Ke znovunabytí volebního práva docházelo u trestných činů méně závažného charakteru po třech letech po ukončení trestu. U trestných činů s délkou trestu do pěti let po pěti letech, a u trestných činů, resp. zločinů s délkou trestu nad pět let pak po deseti letech. Zajímavostí je paradoxní privilegované postavení odsouzených za zločiny souvisejícími s politikou, například velezrada, vzpoura, nebo dokonce násilí proti úřední osobě. Takoví pachatelé znovunabyli právo volit souběžně s propuštěním z výkonu trestu. V roce 1907 došlo k zásadní volební reformě, kdy byl zrušen systém kurií a bylo zavedeno všeobecné a rovné hlasovací právo, nicméně stále bez účasti žen, s výjimkou těch, které byly v minulosti vedeny v první kurii (Adamek, 2013, s. 9-10). Vedle toho se rozšířil seznam trestných činů, za které bylo v rámci trestu odebíráno právo volit a sice o kuplířství, lichvu, tuláctví, žebráctví, provozování živnosti v rozporu s dobrými mravy a maření úředních rozhodnutí. Dále bylo právo odebíráno lidem, jež byli zařazeni do programu nucených prací nebo byli umístěni pod policejním dohledem, u případů násilí otců vůči vlastním dětem a u případů opilectví, kdy byl dotýčný v minulosti již minimálně dvakrát trestán (tamtéž, s. 11).

4.6.2 První Rakouská republika

S nastolením tzv. první republiky v roce 1918 byly důvody pro vyloučení z volebního procesu bez změny převzaty z právní úpravy z roku 1907, nyní však již disponovala všeobecným volebním právem i ženská vězeňská populace (tamtéž, s. 12). Po zřízení Rakouska na principu spolkového státu byl na základě spolkového zákona z roku 1920 položen pevný právní základ, který platí přes mírné úpravy až dosud. Na základě tohoto ústavního zákona byl vytvořen v roce 1923 VZ do Národní rady, který z hlediska volebních práv vězňů opět fakticky přebral předrepublikovou praxi (tamtéž, s. 13-14).

4.6.3 1945–1992

Podle státního zákona o prvních volbách do Národní rady, zemských sněmů a rady města Vídně z roku 1945¹⁸, kterým se řídily první volby po druhé světové válce, byli z volebního procesu vyloučeni všichni bývalí příslušníci NSDAP, včetně těch pobývajících ve vězení. Po několika novelách volebního zákona, kde došlo pouze k malým změnám, přišla v roce 1971 významnější novela z hlediska dopadu na vězně, neboť nově nebylo právo volit omezováno u odsouzených za přečiny a u lidí umístěných pod policejní dohled (Adamek, str. 17). Dalším mezníkem byla aktualizace z roku 1979, podle které nyní bylo kritériem pro uvalení restrikce odsouzení na déle než jeden rok a přítomnost úmyslnosti. V praxi to tedy znamenalo, že pokud byl dotyčný odsouzen za trestný čin na jeden rok a méně, bylo mu právo ponecháno. Naopak úprava pro přečiny se opět oproti poslední novele z roku 1971 změnila, neboť hranice více než 12 měsíců se nyní vztahovala na všechny druhy deliktů. Volební právo pak bylo jednotně znovunabyto po pěti letech. Kromě toho přestalo být příčinou odebrání násilí páchané na vlastních dětech a úřadem nařízené nucené práce (BGBl, č. 93/1979)¹⁹.

4.6.4 1992–2011

V novele z roku 1992 (BGBl, č. 741/1992) se zkrátila lhůta navrácení volebního práva z pěti let na šest měsíců po ukončení trestu. Nyní bylo odebrání práva více na posouzení soudem, pokud byla naplněna podmínka úmyslnosti a nepodmíněného trestu jeden rok a více, oproti původní hranici více než jeden a rok. § 44 odst. 2 TZ dává soudci

¹⁸ Staatsgesetzblatt 1945/198

¹⁹ Spolková sbírka zákonů

možnost podmíněčně přerušit právní důsledky odsouzení včetně odebrání volebních práv a umožnuje mu tak zhodnotit okolnosti celého případu.

4.6.5 Frodl vs. Rakousko

V roce 2002 začala série soudních sporů mezi doživotně odsouzeným vězněm Helmutem Frodlem a státem Rakousko. Nejprve podal stížnost místnímu volebnímu úřadu pro údajnou protiústavní absenci jeho jména ve volebním seznamu, plynoucí z § 22 VZ do NR. Stížnost byla odůvodněna naplněním podmínek věku, občanství, místem bydliště a čl. 3 Dodatkového protokolu Úmluvy. Volební úřad téhož roku stížnost zamítl s odkazem na VZ. Stejně skončilo následné odvolání u okresní volební komise, která potvrdila správnost předchozího rozhodnutí a dodala, že není v její kompetenci rozhodovat o případné neústavnosti. Poté požádal Frodl ÚS o právní pomoc se stížností proti rozhodnutí okresního volebního úřadu. ÚS vydal v roce 2003 rozhodnutí v jiném případě, na nějž odkázal i Frodlovu žádost. Podle ÚS není § 22 VZ do NR protiústavní: „*Skutečnost, že v důsledku tohoto zákona jsou občané, kteří jsou odsouzeni k trestu odnětí svobody na více než jeden rok za úmyslný trestný čin, zbaveni volebního práva, zatímco občané, kteří jsou odsouzeni k trestu odnětí svobody na méně než jeden rok (za úmyslně spáchaný trestný čin) nejsou, nečiní dané právní ustanovení protiústavní.*“ (Frodl vs. Rakousko, 2010).

V reakci na to se Frodl v roce 2004 obrátil na ESLP a zažaloval stát Rakousko. Předmětem jeho žaloby bylo nedostatečné zdůvodnění legitimního cíle a posouzení osobních okolností a dále uvalení restrikce pouze na základě závažnosti jeho činu. Zároveň se odvolal na případ Hirst vs. VB, kdy Hirst soudní spor vyhrál. ESLP skutečně došel k závěru, že volební řád do Národní rady z roku 1992 není v souladu s § 3 Dodatkového protokolu Úmluvy, neboť automaticky a neproporcionálně uvaluje restrikci volebního práva na všechny, kteří byli odsouzeni k pravomocnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody na více než jeden rok trestu odnětí svobody. ELSP při srovnání s případem Hirst vs. VB přijalo rakouský argument, že právní úprava Rakouska je v tomto směru výrazně přesněji definovaná a restrikce tak nemohou být uvaleny na všechny vězně, ovšem nepřijal argument obsahem § 44 odst. 2 TZ, protože vzešel v platnost čtyři roky po Frodlově odsouzení (tamtéž).

Dále souhlasí se žalující stranou, že VZ do NR nesplňuje kritéria nastavená v případě Hirst vs. VB, tj. že uvalení případné restrikce by nemělo automaticky vycházet ze zákona,

ale měl by o ní rozhodovat soud po zhodnocení okolností pachatele a činu, kdy mezi sankcí a okolnostmi činu musí být přítomno propojení. Podle ESLP je pak konkrétně obhajitelná sankce v souvislosti s trestnými činy, které se týkají demokratických institucí (tamtéž).

4.6.6 Reakce na rozhodnutí ESLP

Za Rakousko neúspěšně podala odvolání ministryně vnitra Fekter (ÖVP) a parlamentní kluby ÖVP, SPÖ a BZÖ předložily nový návrh. Christian Pilnacek z oddělení trestního práva rakouského ministerstva spravedlnosti dodal, že návod ze soudu ve Štrasburku není příliš podrobný a soudy si budou muset najít rozhodovací linii, jaké odsouzení je spojeno s obzvláště negativním postojem k demokratickým hodnotám“ (ORF, 2017). Rozhodnutí ESLP naopak přivítal ústavní právník Heinz Meier, podle něhož potřebuje Rakousko jednoznačně přísnější kritéria, aby někoho zbavilo volebního práva: „*Nelze jednoduše vyloučit z volebního práva každého, kdo byl odsouzen k trestu odnětí svobody delšímu než jeden rok za promyšlený čin.*“ „*Proč bych neměl mít možnost volit, když jsem se například dopustil závažných krádeží vloupáním?*“, říká Mayer (Springer, 2010).

4.6.7 Novela zákona 2011

V reakci na rozsudek přišlo Rakousko v roce 2011 s pozměňovacím zákonem znění § 22 VZ do NR²⁰ a zároveň ústavního zákona²¹ tak, aby bylo vyhověno požadavkům Úmluvy (Frodl vs. Rakousko)²². Novela se týká všech celonárodních voleb – parlamentních, prezidentských, evropských a referend. Aby se zamezilo automatickému a neproporcionálnímu odebrání volebního práva, jež ESLP v případě Frodl vs. Rakousko označil jako nevyhovující znění Úmluvy, posuzuje nyní soud vhodnost odebrání práva individuálně. Přistoupit k tomuto kroku může ve dvou případech – buď u pravomocných nepodmínečných odsouzení na více než pět let, nebo u odsouzených na více než jeden rok, pokud trestný čin spadá do kategorie protistátního jednání jako je velezrada, spolčení proti

²⁰ Wahlrechtsänderungsgesetz 2011 BGBl I 2011/43

²¹ Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG) BGBl 1930/1 idF BGBl I 2013/59

²² Frodl vs. Rakousko, č. 20201/04 (25. květen 2004)

státu, znevažování státu a jeho symbolů, vlastizrada, trestný čin proti spolkové armádě nebo jednání proti demokratickým institucím, kam spadají volební podvody.

4.6.8 Organizace voleb

Vězeň, který je oprávněn volby, není nově zapsán ve volebním seznamu obce, kde se nachází věznice, ale v místě posledního trvalého bydliště. V přechodové fázi mezi starou a aktuální úpravou z roku 2011 ulehčilo toto „rozprostření“ práci obcím, na jejichž území se nachází věznice, protože bylo potřeba u každého odsouzeného bez volebního práva podle trestního rejstříku přezkoumat, zda s novou právní úpravou nezískal oprávnění volit. Co se týče možností výkonu volebního práva, existuje jich několik. Podle § 38 může vězeň zažádat o přidělení hlasovací karty, na jejímž základě může vykonat své hlasovací právo před zvláštní volební komisí s přenosnou volební urnou, jenž je zřizována volebními úřady v rámci obce, ve Vídni pak magistrátem. Podle § 60 lze také volit s přidělenou hlasovací kartou prostřednictvím korespondenčního hlasování. Další možností je, že volební úřady zřídí podle § 74 zvláštní volební okrsek, ve Vídni pak magistrát.

4.6.9 Zkušenosti s volební praxí

Dietmar Knebel, ředitel salcburské věznice, popisuje celkově velmi malý zájem vězňů o účast ve volbách, byť mají dostatečný přístup k informacím: „*Vězni mohou získávat politické informace prostřednictvím novin, ale ve věznicích je také rozhlasový a televizní příjem.*“ (Huber, 2014). Stejná zkušenost o nízké volební účasti byla popsána i z innsbrucké věznice, kde se z celkového počtu 200 vězňů zúčastnilo prezidentských voleb pouze 9 vězňů (Siller, 2017).

4.7 ČR

4.7.1 1918–1945

Po vzniku Československa v roce 1918 udávaly podobu právní úpravy volebního práva vězňů Zákon o volbách do obcí č. 75/1919 Sb. a zákon o Stálých seznamech voličských č. 663/1919 Sb., jež se vzájemně doplňovaly a odkazoval na ně i volební řád do Poslanecké sněmovny (663/1919 Sb.). Z volby mohli být soudem vyloučeni ti vězni, kteří spáchali trestný čin z pohnutek nízkých a nečestných, přičemž o klasifikaci charakteru činu rozhodoval soud. Explicitně byla považována za nízkou pohnutku lichva, kterou právně

upravovalo císařské nařízení o lichvě z roku 1914. Případné vyloučení trvalo ještě po ukončení trestu, u přestupků a přečinů jeden rok, u zločinů tři roky. Zcela pak byli z voleb vyloučeni ti, kteří byli v „*donucování pracovní*“, respektive institutu usilujícího o převýchovu „nepracujících a asociálních živlů“ (sexuální pracovnice, žebráci, tuláci apod.), kam byli posláni rozhodnutím zemského úřadu. Dále bylo právo automaticky odebráno podle Zákona na ochranu republiky z roku 1923 č. 50/1923 Sb., a sice u činů jako vlastizrada, narušování míru nebo hrubá neslušnost, které soud potrestal trestem jednoho roku a výše.

4.7.2 1945–1990

Novela zákona o Stálých voličských seznamech z roku 1946 č. 28/1946 Sb. odpírá volební právo automaticky nejenom lidem v „*donucovací pracovní*“, ale nově i lidem v táboru nucené práce. Automaticky jsou z volby nově vyloučeni odsouzení za trestné činy podle retribučních dekretů. Způsob navrácení volebního práva zůstává stejný, tedy jeden až tři roky od uplynutí trestu v závislosti na tom, zda se jednalo o přečin, přestupek nebo trestný čin (Machala, str. 43). Zákon o volbách do Národního shromáždění z roku 1954 č. 27/1954 Sb. se ještě řídí Zákonem o stálých seznamech voličských z roku 1946. Změnu přináší Zákon o volbách do Národního shromáždění z roku 1964 č. 34/1964 Sb., který vylučuje z volby všechny vězně ve výkonu trestu odnětí svobody a trestně stíhané ve vazbě. Oproti úpravě z roku 1954, kde ztráta volebního práva byla stále ještě dodatečným trestem, nyní dochází k plošnému vyloučení této skupiny osob z voleb. Po ukončení vazebního zadržení nebo pravomocného trestu odnětí svobody je právo navraceno. Toto znění je i přes novely z roku 1967 č. 114/1967 Sb. a 1971 č. 54/1971 Sb. platné až do roku 1990.

4.7.3 1990 - současnost

Zákony o volbách do České národní rady z roku 1990 č. 54/1990 Sb. a 1992 č. 120/1992 Sb. pokračují v podobném přístupu. Přesto jsou liberálnější, neboť restrikce se nyní týkají pouze osob v trestu odnětí svobody, a ne již osob pobývajících ve vazbě. Co se týče komunálních voleb, vězni ve výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a zadržení jsou vyloučeni z voleb do zastupitelstev v roce 1990 č. 368/1990 Sb.), 1994 a 1998 (298/1992 Sb.). Od voleb v roce 2002 se omezení týká pouze osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Mezníkem v novodobé české historii je Zákon o volbách do Parlamentu České republiky z roku 1995 č. 247/1995 Sb., na základě kterého se mohou zúčastnit voleb do Senátu a Poslanecké sněmovny bezpodmínečně všichni, kteří pobývají ve vězení, ať už

z důvodu vazby nebo výkonu trestu. Od roku 2000 se koná nový druh komunálních voleb – volby do zastupitelstev, ze kterých jsou vyloučeny osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Oproti obecním volbám tedy nejsou do restrikce zahrnuty osoby ve výkonu vazby a zadržení (130/2000 Sb.), pro které omezení pomine právní úpravou z roku 2001.

4.7.4 Organizace voleb

Ve volbách do PS, Senátu, EP a rovněž prezidentských jsou vězni pobývající ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu vazby a zadržení v policejní cele zapsáni na zvláštní seznam voličů, který spravuje obecní úřad územně zastřešující věznici nebo místo policejního zadržení (247/1995 Sb., § 6 odst. 1; 62/2003 § 28 odst. 2; 275/2012 Sb. § 32 odst.1). V případě senátních voleb však mohou volit jenom ti vězni, kteří pobývají ve věznici ve stejném obvodu, v jakém mají i trvalé bydliště (247/1995 Sb., § 6 odst. 4). V komunálních volbách, tedy volbách do zastupitelstev obcí, měst, krajů nebo hl. města Prahy je, jak již bylo zmíněno v předcházející podkapitole, výkon trestu odnětí svobody překážkou ve výkonu volebního práva, a to aktivního i pasivního (491/2001 Sb. § 4,5 a 130/2000 Sb. § 4,5). Volby se konají vzhledem k fyzickým limitům vězňů ve věznici, kam dorazí volební komise složená z dvou nebo více členů s přenosnou volební urnou (247/1995 Sb. § 19 odst. 7).

4.7.5 Zákonné nedostatky

Podle Antoše s Drápalem má zhruba čtvrtina potenciálních voličů propadlý doklad totožnosti, což je přímo vylučuje z volebního procesu. Dále nemůže hlasovat více než 3 % potenciálních voličů, kteří o volbu projeví zájem, neboť o ni nezažádali včas, a proto nebyli zapsáni do zvláštního seznamu. Nejzávažnější jsou však volby do Senátu, kde se již nedá hovořit o chybě a nedostatečné snaze odsouzeného, ale o diskriminaci části vězňů. Předpokládá se, že pokud se volby do Senátu konají jednou za dva roky přibližně v jedné třetině věznic, během šestiletého cyklu bude postupně oprávněná volit celá vězeňská populace, čímž bude vyhověno zásadě rovnosti volebního práva, že každý může volit jednou za 6 let. Ovšem podle zákona volí vězni na základě zvláštního seznamu, kam může být zapsán pouze ten vězeň, který má trvalé bydliště v obvodu, kde se konají volby. Jinými slovy nestačí pobývat ve věznici, v jejímž obvodu se konají volby, ale je přítomná i druhá podmínka o souběžném konání voleb v místě trvalého bydliště. Zároveň nemohou vězni vlastním přičiněním přispět k vyřešení této nerovnosti vůči mimovězeňské populaci, protože

nemají možnost přemístit své trvalé bydliště do věznice, ve které se zrovna nacházejí, což potvrzuje sama Vězeňská služba (Antoš a Drápal, 2012, s. 9-10).

Tabulka volební účasti vězňů mezi lety 2014-20 vytvořená na základě dat Vězeňské služby potvrzuje problém u senátních voleb, stejně jako skutečnost, že volební právo vazebně stíhaných v komunálních volbách je pouze teoretické. Při zprůměrování obou kol senátních voleb bylo v roce 2014 2,50 % oprávněných voličů, u senátních voleb konaných v dalších letech není k dispozici údaj o celkovém počtu vězňů právě v době konání tohoto typu voleb, pokud však použijeme údaj o průměrném počtu vězňů v daném roce, v roce 2016 se jedná o 3,10 % a v roce 2018 2,42 %. Během šestiletého cyklu senátních voleb tak bylo umožněno volit v průměru 2,67 % vězňům.

Typ voleb	Oprávněných voličů	Odevzdaných hlasů	Účast v %
Senát 2014 1. kolo	458	101	22,05
Senát 2014 2. kolo	454	97	21,37
Obce 2014	6	2	33,33
Kraje 2016	810	38	4,69
Senát 2016 1. kolo	675	212	31,04
Senát 2016 2. kolo	676	188	27,81
Sněmovna 2017	20547	7339	35,72
Prezidentské 2018 1. kolo	20206	10730	53,10
Prezidentské 2018 2. kolo	20317	9872	48,59
Obce 2018	1	1	100
Senát 2018 1. kolo	567	170	29,98
Senát 2018 2.kolo	495	112	22,63
EP 2019	20608	3518	17,07
Kraje 2020	799	51	6,4
Senát 2020 1.kolo	912	123	13,49
Senát 2020 2. kolo	788	90	11,42

4.7.6 Volby z pohledu vězňů a zaměstnanců věznice

Při příležitosti voleb do obecního zastupitelstva v roce 2018 sdíleli pohled na volby teplejší vazební vězni. Pánové Kunler s Husákem se shodují na tom, že kdo chce získat informace, není v tom problém: „*Když chcete, tak jste informováni dost dopředu. Je to od televize, rádia, od vězeňské služby. Dá se říci, že je to úplně to samé, co na svobodě.*“ Oba rovněž považují za občanskou povinnost se voleb zúčastnit. Konkrétně pan Kunler žije ve městě několik let a chtěl opět podpořit stejného kandidáta jako posledně. Zástupce ředitele věznice Michal Kruťa k volbám poznamenal, že jejich uspořádání ve věznici není nijak složité: „*... je potřeba tam udělat jen jednoduchou úpravu – to znamená instalace zástěny a obraz prezidenta republiky a místnost je k využití.*“ (Český rozhlas, 2018).

Deník.cz (Kilián, 2021) uveřejnil reportáž z voleb do PS 2021 z plzeňské věznice na Borech. Pan Petr, který vykonává svůj devítiletý trest za distribuci drog, komentoval událost se slovy: „*Jdu volit, protože mi záleží na budoucnosti naší země. Informace k volbám jsem čerpal ze zpráv v televizi, jiný zdroj tu není. Volil jsem Piráty, protože se mi líbí jejich názory.*“ Podobný přístup vyjadřuje jeho jmenovec pan Petr vykonávající trest na dva a půl roku: „*K volbám chodím pravidelně, takže ani ve věznici, kde jsem poprvé, jsem nevynechal. Volil jsem uskupení Spolu, protože chci změnu v této zemi, za čtyři měsíce budu propuštěn na svobodu.*“ Pan Lukáš, který za těžké ublížení na zdraví dostal stejný trest a celkově je ve vězení již potřetí, chtěl mimo jiné pomoci i rodinným příslušníkům: „*Šel jsem volit, protože mám příbuzné v pirátské straně a chci je podpořit i přes to, že tu ještě rok a půl budu. Já Piráty volím vždy, i na svobodě, žádné volby nevynechám.*“ Podle zjištění Deníku.cz diskutují někteří vězni o své volbě i s vychovateli a dozorci.

Členka komise v plzeňské věznici na Borech hodnotila průběh voleb a kontakt s vězni: „*Já jsem členkou volební komise pravidelně, ale ve věznici jsem poprvé. Je to zajímavé, je to úplně něco jiného než jinde. I když jsou potetovaní, strach nemám, zatím jsou všichni milí. Vše je bez problémů.*“

Vedoucí oddělení správy věznice Jan Piontek vnímá volby jako zpestření pro vězně: „*Berou volby pozitivně, je to pro ně určitý druh vyrušení z rutiny.*“ Z 1100 oprávněných voličů projevilo pro volby do PS 2021 zájem volit 589 vězňů, ale ne všichni se nakonec do volební místnosti skutečně dostaví.

4.8 Polsko

4.8.1 1918 až 1997

Po sjednocení Polska bylo každému občanovi nad 21 let garantováno všeobecné volební právo, včetně ženské populace (Stępień, 2021. s. 662). Odebírání veřejných práv, potažmo práva volebního, je poprvé detailněji upraveno prvním TZ z roku 1932, který rozdělil tresty na základní a dodatečné (Nowicki, 2015, str. 19). Čl. 44 TZ stanovuje šest dodatečných trestů, které je buď možné, nebo povinné ukládat navíc k základnímu trestu. Patří mezi ně ztráta veřejných práv, jež znamená absolutní omezení aktivního a pasivního volebního práva, dále ztráta občanských čestných práv, ztráta práva na výkon veřejných funkcí, ztráta rodičovských nebo poručenských práv, propadnutí majetkových práv a nemožnost obdržet rozsudek v písemné podobě (tamtéž, str. 19). Podle čl. 52 mohou být dodatečné tresty uvaleny na dobu od 2 do 10 let, přičemž doba je počítána ode dne vynesení pravomocného rozsudku. Pokud soud konstatuje, že se odsouzený chová řádně, je podle čl. 53 možné obnovit veřejná práva i dříve, nejdříve však po uplynutí alespoň poloviny doby, na kterou byla sankce uvalena a alespoň dvou let (tamtéž, str. 20). Podle čl. 47 bylo povinností soudu uložit dodatečný trest zbavení veřejných a občanských čestných práv těm pachatelům, kteří byli odsouzeni k trestu smrti nebo doživotí, dále k trestu odnětí svobody za státní zločiny nebo zločiny proti vnějším zájmům státu a mezinárodním vztahům, nebo i k trestu za jiné trestné činy spáchané za účelem zisku, respektive jakéhokoliv „nízkého motivu“. Navíc se nemuselo jednat o činy dokonané, ale i ve fázi přípravy (tamtéž, str. 21-22). Podle rozsudků Nejvyššího soudu ze dne 5. března 1937 a ze dne 11. prosince 1957 vedlo opomenutí soudu určit datum nabytí platnosti dodatečného trestu podle ustanovení TZ ke zrušení rozsudku (tamtéž, str. 20). Dalším úskalím byla nejasná definice pojmů „hledání zisku“ a „nízké motivy“. Podle výroku Nejvyššího soudu musel soud při rozhodování o nízkém motivu zohlednit i pachatelův duševní stav a jeho morální kritéria (tamtéž, str. 22).

S druhým TZ z roku 1969 v rámci Polské lidové republiky nedošlo ke změnám, které by zcela změnily směr, přesto došlo k několika zásadním změnám. Mezi hlavní patřilo zrušení dílčího dodatečného trestu v podobě ztráty čestných občanských práv, přičemž trest byl nyní připojen do jednoho celku s odnětím veřejných, resp. volebních práv. Druhou nejdůležitější změnou bylo znění čl. 40 TZ, podle kterého se dodatečný trest odnětí veřejných práv uděloval automaticky při odsouzení za trestný čin a příležitostně při odsouzení na nejméně jeden rok u jiných deliktů spáchaných z „*nízkých pohnutek*“, mezi než

se řadilo např. sexuální násilí. Aby byla naplněna podstata „*nízké pohnutky*“, musel být pachatel v době spáchání činu příčetný (tamtéž, s. 28). Podle čl. 148 § 2 TZ se například silné rozrušení odůvodněné okolnostmi neřadí mezi „*nízké pohnutky*“ (tamtéž, s. 29).

4.8.2 1997 až současnost

Základ pro udělování volebních práv je zakotven v čl. 62 odst. 1 Ústavy Polské republiky. Kromě standardních požadavků jmenuje i tři kategorie dospělých občanů, kteří nemají volební právo – lidé zbavení veřejných práv pravomocným rozsudkem soudu; lidé zbavení volebního práva na základě pravomocného rozhodnutí Soudu pro veřejnou službu; nezpůsobilé osoby pravomocným soudním rozhodnutím. Taková omezení výkonu ústavních svobod a práv lze podle polské právní úpravy uložit pouze v případě, že je to nezbytné k zajištění ochrany bezpečnosti státu nebo veřejného pořádku nebo k ochraně přírodního prostředí, zdraví nebo veřejné morálky nebo svobod a práva dalších osob. Podstata svobod a práv však nesmí být narušena (čl. 31 Ústavy).

Podle čl. 40 § 2 TZ může takové trestní opatření²³ použít soud v případě trestu odnětí svobody v délce nejméně tři let. Pachatel navíc musí spáchat trestný čin s motivací, která si zaslouží zvláštní odsouzení²⁴. O odnětí veřejných práv se rozhoduje na dobu stanovenou v rozsudku. Podle čl. 43 TZ je tato doba zpravidla od jednoho do deseti let. Podle čl. 40 § 11 TZ vede toto opatření mimo jiné ke ztrátě aktivního a pasivního hlasovacího práva v Sejmu, Senátu a orgánech místní, profesní nebo hospodářské samosprávy.

4.8.3 Organizace voleb

Podle čl. 12 § 4 VZ zajišťuje zastupitelstvo místní samosprávy vydáním usnesení zřízení zvláštních obvodů v nemocnicích, v zařízeních sociální péče, studentských kolejích a věznicích. Volební okrsky jsou pak ustanoveny, pokud je v den voleb přítomno alespoň 15 lidí z voličského seznamu. Osoba, která vede jedno z výše zmíněných zařízení, může v odůvodněných případech zorganizování hlasování odmítnout – z bezpečnostních důvodů nebo z důvodu udržení pořádku. Pokud se zařízení nachází v obci, která má méně než 15

²³ Formulace „trestní opatření“ v TZ 1997 byla nahrazena „dodatečným trestem“ z TZ 1969. Funkce nicméně zůstává stejná.

²⁴ Formulace „Motivace zasluhující zvláštní odsouzení“ bylo nahrazeno „nízkými pohnutkami“ v TZ 1969. TZ z roku 1997 dále spojení nekonkretizuje.

obyvatel, zvláštní obvod potažmo okrsek se podle zákona nevytváří, pokud není dohodnuto jinak.

4.8.4 Role Státního tribunálu ve vztahu k veřejným právům

Podle § 1 a 25 zákona o Státním Tribunálu je odnětí volebních práv jednou ze sankcí, kterou může Státní tribunál uložit některým státním představitelům na základě ústavní odpovědnosti ve vztahu ke státu. A sice při porušení ústavy nebo zákona během výkonu zastávané pozice ve státě nebo jejího zneužití. Možné opatření se týká následujících osob:

- 1) prezident Polské republiky,
- 2) předseda Rady ministrů a členové Rady ministrů,
- 3) prezident Polské národní banky,
- 4) prezident Nejvyšší kontrolní komory,
- 5) členové Národní rady pro vysílání,
- 6) osoby pověřené vedením ministerstva předsedou vlády,
- 7) vrchní velitel ozbrojených sil.

V čl. 25 zákona o Státním tribunálu jsou vymezeny možné sankce, o jejichž uvalení je Státní tribunál kompetentní rozhodovat za předpokladu, že se nejedná o trestný čin nebo trestný čin daňový. První sankcí je odnětí aktivního i pasivního hlasovacího práva v prezidentských volbách, volbách do Sejmu a Senátu, ve volbách do Evropského parlamentu a ve volbách do orgánů místní samosprávy. Na rozdíl od trestního zákoníku je ale další možností zákaz zastávání vedoucích funkcí ve státních orgánech a veřejných organizacích, a nakonec ztráta všech nebo některých řádů, vyznamenání a čestných titulů. Tresty mohou být uděleny společně nebo samostatně v rozmezí od 2 do 10 let. Možným trestem je i uznání viny obžalovaného.

V případě odnětí veřejných práv je soud podle § 107 TZ z roku 1997 povinen informovat příslušný orgán veřejné správy podle místa posledního bydliště odsouzeného, jakož i orgány a instituce, v nichž odsouzený nedávno vykonával funkce podléhající ztrátě veřejných práv a orgán, kde jsou záznamy odsouzeného uchovávány. Podle čl. 21 § 1 VZ budou osoby zbavené volebního práva vymazány z rejstříku voličů na základě oznámení

soudu nebo Státního tribunálu poskytovaných obcím. V případě, že pomínou důvody pro odnětí volebního práva, je volič zapsán do seznamu voličů opět na základě oznámení soudu nebo Státního tribunálu.

Typ voleb	Oprávněných voličů	Odevzdaných hlasů	Účast v %
Sejm a Senát 2011	79748	46101	57,8
EP 2014	78085	24031	30,8
Prezidentské 2015 1.kolo	74901	34678	46,3
Prezidentské 2015 2. kolo	76815	43506	56,6

Tabulka 8: Volební účast vězňů v Polsku 2011-15, autor: vlastní zpracování

4.8.5 Iwanczuk vs. Polsko

Žalující strana – Iwanczuk – podala žalobu k ESLP mimo jiné pro ponižující zacházení ze strany vězeňské služby, ke kterému mělo dojít dne 19. září 1993, a které mělo porušit čl. 3 Úmluvy, který zní: „Nikdo nesmí být podroben ... ponižujícímu zacházení ...“

Vazebně stíhaný Kryzstof Iwanczuk požádal 19. září 1993 zaměstnance věznice o umožnění volit v parlamentních volbách. Dozorce ho vzal do místnosti určené pro dozorce, kde mu skupina čtyřech dozorců podmínila přístup k volební urně podstoupením fyzické prohlídky, která zahrnovala svléknutí se donaha. Žalovatel si sundal veškeré oblečení kromě spodního prádla, načež ho měli dozorcí údajně zesměšňovat, slovně napadat a pronášet dehonestující poznámky o jeho těle. Odmítl se zcela svléknout a opakovaně žádal o účast ve volbách bez tělesné prohlídky. Po zamítnutí dozorcí byl žadatel navrácen zpět do své cely. Skupině dalších vězňů, kteří požádali o povolení zúčastnit se voleb, byla rovněž nařízena fyzická prohlídka. Žadatel se obrátil nejprve na krajský a poté Nejvyšší soud se stížností, že mu bylo znemožněno hlasovat a fyzická prohlídka neměla žádné opodstatnění, protože jeho chování nevykazovalo známky možného ohrožení pro dozorce nebo jiné vězně účastnící se voleb. Nejvyšší soud žalobu stěžovatele zamítl s tím, že vše proběhlo v souladu s vazebním řádem z roku 1989, který umožňuje fyzickou prohlídku v případě nutnosti. Odkázal se při tom na zjištění krajského soudu, jež pověřil ke sběru materiálů, že v rozhodném dni hovořil

hlavní dozorce s předsedou volební komise ve věznicích o tom, že je zapotřebí fyzické prohlídky z důvodu možnosti schované žiletky.

ESLP rozhodl v tomto sporu o porušení čl. 3 Úmluvy a neoprávněnosti fyzické prohlídky. Argumentuje tím, že na osobu zadrženou ve vazbě, jež nebyla odsouzena pravomocným rozhodnutím, se vztahuje presumpce nevin. Tento předpoklad se vztahuje i na právní režim upravující přístup k těmto osobám. Dále soud neshledal dostatečné odůvodnění pro příkaz svléknout se před skupinu dozorců. Polská vláda se ve svých vyjádřeních omezila pouze na poukázání zákonnosti opatření, nezabývali se však otázkou, jak byla příslušná opatření aplikována v souvislosti s hlasováním v parlamentních volbách organizovaných ve věznicích a vazebních zařízeních. Nebylo argumentováno ani prokázáno, že toto opatření bylo použito jednotně na všechny zadržené ve vazebních věznicích ve Vratislavi z důvodu zajištění bezpečnosti voleb. Dále soud poukazuje na uspokojivé chování žalující strany během výkonu vazby a charakter jeho obvinění, jež není spojeno s násilným trestným činem, stejně tak jako jeho trestní rejstřík neobsahuje nic, co by nasvědčovalo násilnému chování. Polská strana rovněž nevyvrátila nařčení z ponižování a znevažování lidské důstojnosti žalovatele, protože až na vyšetřování místního krajského soudu na popud Nejvyššího soudu, jehož výsledkem bylo písemné prohlášení zúčastněných dozorců, nebylo vedeno žádné interní šetření. V průběhu tohoto vyšetřování nebyla žalující strana vyslechnuta, stejně tak nebylo prokázáno, že měla příležitost se s tímto svědectvím seznámit nebo se vyjádřit k výpovědi dozorců. To podle ESLP vypovídá o neochotě řádně vyšetřit incident, a proto nemůže být přikládána větší váha argumentům polské vlády (Iwanczuk vs. Polsko).²⁵

4.8.6 Zásah ombudsmana

V letech 2014–2015 zaslali vězni ochránci veřejných práv četné množství stížností pro znemožnění vykonat své volební právo i přes právní způsobilost. Ombudsman reagoval dopisem předsedovi Národní volební komise 9. května 2016²⁶ (Bodnar, 2016). V dopisu ombudsman žádal adresáta, aby k výše uvedené věci zaujal stanovisko a uvedl

²⁵ Soudní spor Iwanczuk vs. Polsko u ESLP

²⁶ Dopis veřejného ochránce práv předsedovi Národní volební komise ze dne 9. května 2016, č.j.: VII.602.111.2015.JZ

příklady možných řešení, která by vězňům s plnými veřejnými právy zaručila reálnou možnost výkonu volebního práva. Analýza kanceláře ombudsmana vyvodila dva důvody neefektivního problematického průběhu hlasování ve věznicích, a sice nedostatečnou informovanost a nedostatečný volební právní systém (tamtéž). Nedostatečná informovanost v tomto případě znamená, že vězni jsou ochuzeni o jasné a přesné informace, kdo může volit, kdy, a zda je to vůbec možné. Co se týče druhého důvodu, konkrétně směřovanému proti volebnímu řádu, nejedná se pouze o postoj ombudsmana, ale i závěr analýzy Helsinské nadace pro lidská práva (A. Bodnar, D. Pudzianowska, A. Ploszka, M. Wolny, 2015, s. 6). Její autoři se domnívají, že ustanovení volebního zákona nesplňují pravidla 24.11 EVP a čl. 25 MPOPP. Tato tvrzení se týkají voleb do zastupitelstev obcí a voleb přednosty obce (starosta, hejtman města), u kterých VZ neumožňuje zapsání voliče do seznamu voličů v něm zvoleném volebním obvodu, na rozdíl od voleb do Sejmu (§ 28 odst. 1 VZ). Problematiku zřízení seznamu voličů upravuje čl. 29 § 1 TZ, ovšem v § 2 tohoto článku se požaduje pouze zapisování osob s trvalým pobytem na území daného územního celku.

Kromě výše popsaných problémů ombudsman v dopisech zmínil problém s kategorií vězňů, kteří měli plná veřejná práva, ale byli zbaveni možnosti volit již ve fázi přidávání do seznamu voličů. V takové situaci jsou totiž vězni, kteří před výkonem trestu odnětí svobody neměli trvalé bydliště, tzv. nikde nebydlí. Ombudsman uvádí, že pro město Tarnów byl v roce 2014 počet vězňů v podobné situaci 155 (tamtéž).

V roce 2019 adresoval ombudsman opět dopis řediteli vězeňské služby²⁷ (Bodnar, 2019), ve kterém konstatoval na základě četných zpráv přetrvávající potíže s výkonem volebního práva, tentokrát v komunálních (2018) a evropských volbách (2019). Odkazuje v něm na pravidlo 24.11 EVP a předchozí dopis, na jehož základě stále nedošlo ke zlepšení v otázce informovanosti vězňů o organizaci voleb, stejně tak jako v technických aspektech, jako jsou setrvávající problémy se seznamy voličů a neexistencí nějaké alternativní možnosti volby, kdy kvůli právním nedostatkům jsou vězni oprávnění volit fakticky zbaveni možnosti zúčastnit se komunálních voleb.

²⁷ Dopis veřejného ochránce práv řediteli vězeňské služby ze dne 30. září 2015, č.j.: VII.602.72.2015.JZ

4.8.7 Názory na legislativu

Sociolog, kriminalista a bývalý ředitel polské vězeňské služby Paweł Moczydłowski považuje britský přístup v Evropě za výjimku a přiklání se ke zbytku Evropy, kde je benevolentnější praxe. Podle jeho názoru naprostá odtrženost od veřejného života upřednostňuje návrat odsouzeného na cestu zločinu. Rovněž cituje papeže Jana Pavla II: „*Účast ve volbách dává vězni na vědomí, co řekl papež Jan Pavel II., že jsou sice odsouzeni, ale nezavrženi.*“ Jinými slovy je třeba potrestat zločin, ale nezavrhnout jeho vykonavatele (Onet Wiadomości, 2011). Profesorka Monika Płatek, vězeňská expertka, vyjadřuje svůj názor důrazněji: „*Nevidím žádný rozdíl mezi svým právem volit a právem vězně.*“ Podle ní je zbavení vězňů veřejných práv známkou neúcty k odsouzeným a jejich právům (tamtéž).

4.9 Komparace VB, Rakouska, Polska a ČR

Ze čtyř uvedených států lze VB označit za zemi, která jako první zastávala filozofický i právní postoj ve vztahu k vězňům. Vůči této skupině obyvatel uplatňovala utilitaristický eliminační koncept „občanské smrti“, jež předpokládá ztrátu jakékoliv právní ochrany státem, práva na majetek a v neposlední řadě i práva volebního. Posléze přišla i s první právní úpravou, když v roce 1870 začal platit „FA“, podle kterého mohli volit vězni s trestem v délce do jednoho roku. Byť se jednalo o významný symbol změny, kvůli legislativním nedostatkům nebyl v praxi aplikovatelný. Na druhou stranu, pokud se vezme v úvahu, že z pohledu demokratické teorie bylo tehdy uplatňováno Millovo a Schumpeterovo pojetí spočívající v podmínění volebního práva dalšími překážkami, v tomto případě majetností, počet vězňů postižených tímto nedostatkem byl v této době nízký.

Rakousko-Uhersko sice nedrží prvenství v existenci právní úpravy, ale o tři roky po FA zavedlo VZ, na základě kterého mohla volit část mužské vězeňské populace, byť v rámci systému čtyřech kurií, kdy se lišila hodnota hlasu. Právní řád RU neměl jen symbolický efekt, ale byl i reálně aplikovatelný. Co se týče překážek u VZ, v RU byla hodnota hlasovacího práva podle systému čtyřech kurií zrušena v roce 1907, zatímco podmínění volebního práva majetkem přetrvávalo ve VB až do roku 1918. Podobný vývoj mělo i volební právo žen. V Rakousku-Uhersku mohla volit část žen od roku 1907, přesněji ty, které se před tímto rokem řadily do první kurie. Zbytek žen nabyl hlasovací práva v roce 1918 rozpadem RU a vznikem První Rakouské republiky. To samé platí i pro nově vzniknuvší Československo. V Polsku, které vzniklo také v roce 1918, bylo rovněž

zakotvené všeobecné volební právo včetně zastoupení žen. Na druhé straně ve VB získaly ženy toto právo poprvé v roce 1918 s omezením věku nad 30 let a úplné zplnoprávnění s muži nastalo až o deset let později. Právo druhého hlasu, které bylo zavedeno v roce 1918, bylo zrušeno dokonce až v roce 1948. Nově vzniklé státy tedy vycházely z modernějšího pojetí demokracie spočívající v rovném a co nejširším zastoupení, teoreticky zastřešeném Sartorim, Dahlem nebo Popperem, oproti historickému a tradičnímu pojetí ve Velké Británii.

Z hlediska volebních práv vězňů platil ve VB stále zákon z roku 1870, zatímco v nově vzniklých státech Československu, Rakousku a o několik let později i Polsku byly v právním řádu jasně, resp. hlavně alespoň teoreticky vymahatelně, zakotvené podmínky. Již tehdy byla v těchto třech státech přítomna proporcionalita a částečně individuální přístup, kdy se navíc jednalo v případě restrikce o trest dodatečný k trestu základnímu. Výjimkou byly v Československu institut „*donucovací pracovní*“ a v Rakousku „*program nucených prací*“, kde bylo odebrání volebního práva automatické a plošné. Teoreticky se tento přístup dá považovat za retributivistický či smíšený, s převažující retributivistickou složkou. To znamená, že trest je úměrný spáchanému činu a je kladen důraz na vyjádření amorálnosti pachatelova jednání. Kromě toho je naplňován utilitaristický cíl v podobě eliminace amorálních, nežádoucích osob z volebního procesu, tak jak je výše popsáno u konceptu eliminace „*Purity of the Ballot Box*“.

Ve druhé polovině 20. století bylo Československo s Polskem ovlivněno komunistickým převratem, kdy se podmínky přirozeně změnily. S přihlédnutím k povaze režimu lze jen spekulovat, jak reálně probíhal výkon volebního práva v obdobích, kdy to bylo teoreticky pro část vězňů právně možné (v Československu do roku 1964, v Polsku se podmínky TZ z roku 1969 zpřísnily, ale stále existovala skupina vězňů oprávněná k volbě), a jakou hodnotu vlastně měly nedemokratické volby z hlediska občanství.

V Rakousku byly VZ z roku 1945 vyloučeni z voleb bývalí příslušníci NSDAP, ať již na svobodě, nebo ve vězení. Mezníkem byla nejprve aktualizace VZ v roce 1971, kdy skončilo uvalování restrikce na odsouzené za relativně široký výčet přečinů, definovaných v roce 1907, a posléze v roce 1979, kdy pro uvalení restrikce bylo nyní kritériem odsouzení na déle než jeden rok a přítomnost úmyslnosti, nezávisle na typu deliktu. Právo bylo navraceno po pěti letech po propuštění.

Ve VB pokračovaly právní nedostatky. V roce 1948 bylo sice zavedeno korespondenční hlasování a zrušena podmínka trvalého bydliště, což řešilo nedostatek FA

z roku 1870, ale stále chyběla právní úprava organizace voleb ve věznicích. Teprve v roce 1969, o sto let později, byl FA nahrazen RPA 1969, který odsouzené sjednotil do jedné skupiny²⁸, ovšem uvalil na ni plošnou restrikcí. V současné době je volební právo vězňů zakotveno v RPA 1983, přičemž právní nedostatek a velký demokratický deficit v podobě nemožnosti volební registrace pro vazební vězně byl odstraněn až v RPA 2000.

V souvislosti s případem *Hirst vs. VB* jak na domácí, tak evropské úrovni, je možné blíže pochopit přístup britské vlády a judikativy. Obhajoba restriktivního přístupu spočívá v kontraktariánských argumentech, zakládajících se na tvrzení, že občan porušil smlouvu se státem, čímž se vyloučil po dobu výkonu trestu z občanské společnosti, resp. pozbyl privilegium být občanem. Britská vláda rovněž uvedla, že odebrání volebního práva má odstrašující (předcházení trestné činnosti) a rehabilitační (posílení občanské odpovědnosti a dodržování zásad právního státu) funkci. Z hlediska demokracie lze tento postup obhájit liberálně demokratickou teorií, podle které by měl být disponentem volebního práva člověk nejenom s nějakou mírou racionality, ale i občanskou ctností.

Po demokratizaci v roce 1989 se Československo, potažmo ČR, stalo brzy nejliberálnější zemí ze všech čtyřech porovnávaných. V Polsku platil až do roku 1997 TZ z roku 1969, na základě kterého byli z voleb vyloučeni všichni pachatelé odsouzení za trestný čin a případně pachatelé odsouzení na nejméně jeden rok za čin z „*nízké pohmutky*“. Od roku 1997 může být zbaven volebních práv občan odsouzený na nejméně tři roky, pokud soud čin shledá jako „zasluhující zvláštní odsouzení“. Některým veřejným činitelům může pak Státní tribunál odebrat i řády, vyznamenání a čestné tituly. Obecně se tedy polský TZ nese v duchu retributivismu, kterým zdůvodňuje odebrání volebních práv. Samo o sobě to však nevylučuje naplnění některého z utilitaristických cílů. V Rakousku proběhla v roce 1992 novela VZ, v rámci které byla zkrácena lhůta navrácení volebního práva z pěti let na šest měsíců po ukončení trestu. Podmínkou pro restrikcí byl nyní nepodmíněný trest ve výši nejméně jednoho roku (předtím více než jeden rok) a úmyslnost zhodnocená soudem. V reakci na rozsudek ESLP v případě *Frodla* přistoupilo Rakousko v roce 2011 ke změně volebního zákona a zároveň ústavního zákona tak, aby bylo vyhověno požadavkům Úmluvy. Nyní posuzuje vhodnost odebrání volebního práva individuálně soud, a to ve dvou případech – buď u pravomocných nepodmíněných odsouzení na více než pět let, nebo u odsouzených

²⁸ předtím rozdělení na felonies a misdemeanours (pro závažnější trestné činy)

na více než jeden rok, pokud trestný čin spadá do kategorie protistátního jednání. Rakousko se tak za posledních 100 let posunulo od retributivistého pojetí k eliminační strategii, kdy vylučuje z volebního procesu narušitele demokratických hodnot, a také k liberálně demokratickému konceptu „defensible disenfranchisement“, kdy je volební právo odebíráno na základě podlomení občanské důvěry, což závažnější trestné činy, v tomto případě potrestané na více než pět let odnětí svobody, mohou po individuálním uvážení soudu splňovat.

Dalším aspektem je reálná možnost výkonu volebního práva. V případě Polska se jedná o dlouholetý stále přetrvávající problém, který je popisován již u případu Krysztofa Iwanczuka, následovaný veřejnými dopisy ombudsmana z let 2015 a 2019 na základě četných stížností vězňů. Součástí demokratického právního státu je vymahatelnost práva a dodržování platných závazků, a Polsko je v tomto případě ilustrativním příkladem, kdy právo na papíře může být pouze iluzorní.

Z hlediska přístupu vězňů ke zpravodajství a možnosti tak být součástí občanské společnosti i ve vězení je podle dostupných referencí v ČR a Rakouska přístup k informacím dostatečný. Samozřejmě je na vězně uvaleno fyzické omezení, takže některé aspekty veřejného politického života jsou po dobu výkonu trestu odnětí svobody nepraktikovatelné, nicméně další liberálně demokratický argument v podání Petera Ramsaye, podle kterého s sebou omezení na svobodě nese i omezení možnosti být součástí občanské společnosti, je trochu přehnaný, neboť politický život ve vězení se od toho na svobodě příliš neliší. Den voleb je dnem, kdy mohou být vězni vytrženi ze své rutiny a pocítit sounáležitost se zbytkem společnosti, což teoreticky posiluje jejich občanství a možnost reintegrace, jak o tom píše Susan Easton.

Co se týče participace vězňů ve volbách, data o volební účasti vězňů nejsou přirozeně k dispozici v restriktivní Velké Británii, dostupná ovšem nejsou ani v Rakousku, kdy absenci oficiální statistiky potvrdilo v odpovědi na dotaz rakouské ministerstvo spravedlnosti. Nicméně, z mediálních hodnocení voleb představiteli dvou rakouských věznic, lze vyčíst tendenci k velmi nízké volební účasti. V Polsku jsou v médiích zveřejňovány dílčí přehledy, oficiální statistika je pak vedena neveřejně. Pro potřeby práce se podařilo získat data z let 2011-15. Česká republika je v tomto směru transparentní a v rámci výročních zpráv poskytuje rozsáhlou statistiku volební účasti vězňů. Vzhledem k dostupnosti dat tedy lze pouze orientačně porovnat účast v ČR a Polsku.

	Typ voleb	Oprávněných voličů	Odevzdaných hlasů	Účast v %
Polsko	Sejm a Senát 2011	79748	46101	57,8
	EP 2014	78085	24031	30,8
	Prezidentské 2015 1.kolo	74901	34678	46,3
	Prezidentské 2015 2. kolo	76815	43506	56,6
ČR	Sněmovna 2017	20547	7339	35,72
	EP 2019	20608	3518	17,07
	Prezidentské 2018 1. kolo	20206	10730	53,10
	Prezidentské 2018 2. kolo	20317	9872	48,59

Tabulka 9: Porovnání volební účasti polských a českých vězňů, autor: vlastní zpracování

Při předpokladu, že v poslední dekádě byla volební účast vězňů u jednotlivých typů voleb v obou zemích alespoň přibližně srovnatelná, je možné na základě tabulky konstatovat, že kromě prezidentských voleb, při kterých byla v obou zemích velmi podobná účast, byla v Polsku účast vězňů u voleb do dolní komory parlamentu a u voleb do EP o zhruba 60, respektive 80 procent vyšší než v ČR.

Samotná organizace voleb ve věznici není složitá a zřízení zvláštní místnosti odpovídající zákonným požadavkům je snadno realizovatelné. Složitosti ve však nachází v nedokonalých právních úpravách, které u některých typů voleb vyžadují mít vedené trvalé bydliště v místě volby a neposkytují možnost alternativního hlasování. Tato situace se vyskytuje v ČR a Polsku. V prvním případě se jedná o senátní volby u odsouzených a vazebních vězňů, a o volby do krajských zastupitelstev a obcí u vazebních vězňů. V případě Polska je přítomen totožný problém u voleb do zastupitelstva obce a přednosta obce. Kromě toho v polských věznicích pobývá skupina vězňů bez trvalého bydliště, kteří se nemohou

zúčastnit ani voleb do Sejmu. Příkladem řešení může být Rakousko, které i přes částečnou restriktivitu právní úpravy dbá na reálnou možnost výkonu volebního práva, pokud je toho dotyčný oprávněn. Vězeň tam může zažádat o přidělení hlasovací karty, se kterou může volit mimo jiné i korespondenčně. Situace v ČR a Polsku je závažná zejména u vazebních vězňů, kteří ještě nebyli odsouzeni, ovšem i v případě odsouzených se jedná o zřejmý nezájem legislativců, aby se tato sociální skupina zúčastnila voleb, kdy je mnohdy právně limituje pouze místo pobytu.

Závěr

Cílem práce bylo zodpovědět hlavní výzkumnou otázku “Jaké jsou rozdíly v právní úpravách volebního práva vězňů v Evropě?”. Na otázku bylo zodpovězeno komparativním obecným přehledem právní situace v Evropě, a posléze komparativní analýzou čtyř vybraných zemí. Výzkum ukázal, že v otázce volebního práva vězňů je východní část Evropy oproti západní celkově liberálnější. Mnohem častěji využívá pouze dichotomickou právní úpravu – bez omezení a restriktivní. Západní část Evropy se zase vyznačuje hojným uvalováním částečných omezení. Dalším zjištěním je, že evropské restriktivnější země z pohledu občanských a politických svobod jsou v otázce volebního práva vězňů nepatrně benevolentnější než liberálnější země. Komparace Velké Británie, Rakouska, České republiky a Polska pak ukázala, že Česká republika má z těchto zemí nejliberálnější právní úpravu, následovaná Rakouskem, Polskem, a nakonec v podstatě zcela restriktivní Velkou Británií.

Z pohledu trendu dnešní doby, kdy je praxí restrikce u volebního práva vězňů spíše uvolňovat, jde Velká Británie se svým přístupem opírajícím se o kontraktariánské argumenty proti proudu, a to navzdory rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případě Johna Hirsta, ze kterého se stal precedens pro další žaloby. Naopak Rakousko po rozsudku v případě Helmuta Frodla přizpůsobilo právní úpravu požadavkům soudu, podle kterého je odnětí volebního práva možné pouze v případě, že se jedná o dodatečný, proporcionální trest, po individuálním zvážení soudu, a v odůvodněných případech, například u velmi závažných trestných činů násilného charakteru nebo trestných činů proti demokratickým institucím.

Práce také poukázala na problematické aspekty právních úprav, kdy jejich obsah nemusí odpovídat realitě, ať už z důvodu chybějící související legislativy, kdy je u některých typů voleb kladena podmínka volby v místě trvalého bydliště bez možnosti alternativního hlasování ve věznici, nebo z důvodu nedostatečné ochoty a problematického chování dozorců jako v Polsku v případě Krysztofa Iwanczuka. Možnou inspirací pro řešení chybějících alternativních metod hlasování může být Rakousko, kde mohou vězni volit korespondenčně.

Summary

The aim of the bachelor thesis was to answer the main research question “What are the differences in the legislation on prisoners’ suffrage in Europe?”. The question was answered by a comparative general overview of the legal situation in Europe, and then by a comparative analysis of the four selected countries. The research showed that the eastern part of Europe is generally more liberal than the western part when it comes to prisoners’ suffrage. It is much more likely to use only dichotomic legislation – unrestricted and restrictive. The western part of Europe, in turn, is characterised by the abundant imposition of partial restrictions. Another finding is that the European more restrictive countries, in terms of civil and political freedoms, are marginally more permissive when it comes to prisoners’ suffrage than the more liberal countries. A comparison of the UK, Austria, the Czech Republic and Poland then showed that the Czech Republic has the most liberal legislation of these countries, followed by Austria, Poland, and finally by the essentially completely restrictive UK.

In view of the trend of today, when the practice of restricting prisoners' voting rights is rather to relax, the United Kingdom is going against the grain with its approach based on contracttation arguments, despite the decision of the European Court of Human Rights in the case of John Hirst, which has become a precedent for further prosecutions. By contrast, following the judgment in the case of Helmut Frodl, Austria adapted the legislation to the requirements of the court, according to which the withdrawal of the right to vote is possible only if it is an additional, proportional punishment, after individual consideration by the court, and in justified cases, for example in very serious crimes of a violent nature, or crimes against democratic institutions.

The bachelor thesis also pointed out problematic aspects of the legislation, where its content may not correspond to reality, whether due to the lack of related legislation, where some types of elections are subject to the condition of voting in the place of permanent residence without the possibility of alternative voting in the prison, or due to the lack of willingness and problematic behaviour of the guards, as in the case of Krzysztof Iwanczuk in Poland. A possible inspiration for solving the lack of alternative voting methods may be Austria, where prisoners can vote by correspondence.

Použitá literatura

Monografie

- Altman, Matthew C. *A Theory of Legal Punishment: Deterrence, Retribution, and the Aims of the State*. London: Routledge, 2021. 310 s. ISBN 9780367698102.
- Auerhahn, Kathleen. *Selective Incapacitation and Public Policy: Evaluating California's Imprisonment Crisis*. SUNY Press, 2012. 226 s. ISBN 9780791457979.
- Behan, Cormac. *Citizen Convicts: Prisoners, Politics and the Vote*. 1. Manchester: Manchester University Press, 2014. 240 s. ISBN-13 9780719088384.
- Bennett, Christopher. „Retributivist Theories“. In *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, editoval Gerben Bruinsma a David Weisburd, 4446–56. New York, NY: Springer New York, 2014. s. 4446-56. ISBN 978-1-4614-5689-6.
- Easton, Susan. *The Politics of the Prison and the Prisoner: Zoon Politikon*. 1st edition. London ; New York: Routledge, 2018. 250 s. ISBN 9781138946033.
- Ewald, Alec C., a Brandon Rottinghaus, ed. *Criminal Disenfranchisement in an International Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 285 s. ISBN 9780511576713.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Editoval Jan Mertl. Přeložil Josef Hruša. Praha: Melantrich, 1941. 350 s.
- Hobbes, Thomas, a John Bramhall. *Hobbes and Bramhall on Liberty and Necessity*. Editoval Vere Chappell. 0 edition. Cambridge, U.K. ; New York: Cambridge University Press, 1999. 97 s. ISBN-13 978-0-511-17211-3.
- Kalvodová, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2016. 200 s. ISBN 978-80-7552-164-4.
- Karlas, Jan. „Komparativní případová studie“. In *Jak zkoumat politiku : kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, 1. Praha: Portál, 2008. 256 s. ISBN: 978-80-7367-385-7.
- Klíma, Michal. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998. 273 s. ISBN 80-86031-13-6.
- Platon. *Protagoras*. Přeložil František Novotný. Praha, 1939. 79 s.
- Říchová, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2000. 304 s. ISBN 80-7178-461-3.

- Tripkovic, Milena. *Punishment and Citizenship: A Theory of Criminal Disenfranchisement*. Oxford University Press, 2018. 192 s. ISBN-13 9780190848620.
- Mill, John Stuart. *Úvahy o vládě ústavní*. Přeložil František Vahalík. 2. Praha: Svoboda-Libertas, 1992. 239 s. ISBN 80-205-0267-X.
- Válková, Helena. *Aktuální otázky vězeňství*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2014. 233 s. ISBN 978-80-7251-426-7.
- Vantuch, Pavel. *Trestní právo*. Brno: Rašínova vysoká škola, 2006. 315 s. ISBN 80-87001-03-6.
- Vasquez, I., McMahon, F., & Vásquez, I. *Human Freedom Index 2020*. Cato Institute, 2021. 425 s. ISBN 978-1-952223-50-1.
- Rousseau, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě neboli O zásadách státního práva*. Praha: V.Linhart, 1949. 157 s.
- Sartori, Giovanni. *The Theory of Democracy Revisited*. Chatham, N.J: Chatham House Publishers, 1987. 247 s. ISBN-10 0934540470.
- Skinner, Quentin. *The Paradoxes of Political Liberty: The Tanner Lecture on Human Values*, Harvard University, 1984. s. 228-250.

Články

- Antoš, Marek, a Drápal, Jakub. „Volební právo vězňů: zelená je teorie, šedý je strom života". *Trestněprávní revue*, 1. leden 2012: 1-12.
- Austin, Regina. „„The Shame of It All’: Stigma and the Political Disenfranchisement of Formerly Convicted and Incarcerated Persons". *Faculty Scholarship at Penn Law*, 1. leden 2004.
- Barton, Alana. „Incapacitation Theory". In *Encyclopedia of Prisons & Correctional Facilities*, 464–65. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2005.
- Behrens, Angela. „Voting — Not Quite a Fundamental Right? A Look at Legal and Legislative Challenges to Felon Disfranchisement Laws" 89, č. 1 (2004): 231–75.
- Bond, Sarah. „Altering Infamy: Status, Violence, and Civic Exclusion in Late Antiquity". *Classical Antiquity* 33, č. 1 (2014): 1–30.
- Bowers, Melanie, a Robert R. Preuhs. „Collateral Consequences of a Collateral Penalty: The Negative Effect of Felon Disenfranchisement Laws on the Political Participation of Nonfelons". *Social Science Quarterly* 90, č. 3 (2009): 722–43.
- Brenner, Saul, a Nicholas J. Caste. „Granting the Suffrage to Felons in Prison". *Journal of Social Philosophy* 34, č. 2 (2003): 228–43.

- Cavallar, Georg. „Cosmopolitanisms in Kant’s philosophy". *Ethics & Global Politics* 5, č. 2 (1. leden 2012): 95–118.
- Cohen, Jacqueline. „Incapacitation as a Strategy for Crime Control: Possibilities and Pitfalls". *Crime and Justice* 5 (1983): 1–84.
- Corrado, Raymond R., Karla Gronsahl, a David MacAlisterandIrwin Cohen. „SHOULD DETERRENCE BE A SENTENCING PRINCIPLE UNDER THE YOUTH CRIMINAL JUSTICE ACT?" *The Canadian Bar Review* 85, č. 3 (1. duben 2007): 540-568.
- Crossley, David J. „Bradley’s Utilitarian Theory of Punishment". *Ethics* 86, č. 3 (duben 1976): 200–213.
- Frouville, Olivier DE, a Claire Callejon. „Study on the Right to Equal Participation in Public Affairs in Western Europe – Analysis of legislation, jurisprudence and practice". *Droits Fondamentaux*, č. 17 (11. červenec 2019): 1–22.
- Dahl, Robert. „Polyarchy, Pluralism, and Scale*". *Scandinavian Political Studies* 4 (1. leden 1984): 226-238.
- Dingsdale, Alan. „Redefining ‚Eastern Europe’: A New Regional Geography of Post-Socialist Europe?" *Geography* 84, č. 3 (1999): 204–21.
- Dhami, Mandeep K. „Prisoner Disenfranchisement Policy: A Threat to Democracy?" *Analyses of Social Issues and Public Policy* 5, č. 1 (2005): 235–47.
- Dolinko, David. „Retributivism, Consequentialism, and the Intrinsic Goodness of Punishment". *Law and Philosophy* 16, č. 5 (1997): 507–28.
- Dothan, Shai. „Comparative Views on the Right to Vote in International Law: The Case of Prisoners’ Disenfranchisement". SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network, 10. květen 2016: 1-18.
- Easton, Susan. „The prisoner’s right to vote and civic responsibility: Reaffirming the social contract?" *Probation Journal* 56 (4. září 2009): 224–37.
- Ewald, Alec. „‚Civil Death’: The Ideological Paradox of Criminal Disenfranchisement Law in the United States". *Wisconsin Law Review* 5 (24. březen 2012): 1046-1132.
- Flew, Antony. „The Justification of Punishment". *Philosophy* 29, č. 111 (1954): 291–307.
- Greenawalt, Kent. „Punishment". *Journal of Criminal Law & Criminology* 74, č. 2 (1983): 343–62.
- Hart, H.L.A., a John Gardner. *Punishment and Responsibility*. Oxford University Press, 2008: 1-45.

- Cholbi, Michael J. „A Felon’s Right to Vote”. *Law and Philosophy* 21, č. 4/5 (2002): 543–65.
- Cheney, Deborah. „Prisoners as Citizens in a Democracy”. *The Howard Journal of Criminal Justice* 47, č. 2 (2008): 134–45.
- Christopher, Russell L. „Time and Punishment”. *Ohio State Law Journal* 66, č. 2 (2005): 269–314.
- Jago, R., a J. Marriott. „Citizenship or Civic Death? Extending the Franchise to Convicted Prisoners”. *Web Journal of Current Legal Issues* 5 (2007): 1-18.
- Johnson-Parris, Afi S. „Felon Disenfranchisement: The Unconscionable Social Contract Breached”. *Virginia Law Review* 89, č. 1 (2003): 109–38.
- Karlan, Pamela S. „Convictions and Doubts: Retribution, Representation, and the Debate Over Felon Disenfranchisement”. SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network, 8. leden 2004. 1147-70.
- Materni, Mike C. „Criminal punishment and the pursuit of justice”. *Brit. J. Am. Legal Stud.* 2 (2013): 264-300.
- McHugh, James T. „Utilitarianism, Punishment, and Ideal Proportionality in Penal Law: Punishment as an Intrinsic Evil”. *Journal of Bentham Studies*, 1. leden 2008: 1-16.
- Montenegro, Paulo. „Stereotypical payback: the case of felony disenfranchisement and its full impropriety under international human rights law”. *The International Journal of Human Rights* 0, č. 0 (17. září 2020): 1–16.
- Laskar, Manzoor. „Summary of Social Contract Theory by Hobbes, Locke and Rousseau”. *SSRN Electronic Journal*, 4. duben 2013: 1-7.
- Levine, Eli L. „Does the Social Contract Justify Felony Disenfranchisement?” *Washington University Jurisprudence Review* 1, č. 1 (2009): 193–224.
- Lippke, Richard L. „Criminal Offenders and Right Forfeiture”. *Journal of Social Philosophy* 32, č. 1 (2001): 78–89.
- Machala, Jan. „Retribuce a parlamentní volby 1946” 7, č. 2 (2013) (1946): 39–51.
- Mauer, Marc. „Voting Behind Bars: An Argument for Voting by Prisoners”. *Howard Law Journal* 54 (1. leden 2011): 550-565.
- McKenzie, Alex. „Lock them up and throw away the vote: civil death sentences in New Zealand”. *Auckland University Law Review* 19 (2013): 197–208.
- Manfredi, Christopher P. „Judicial Review and Criminal Disenfranchisement in the United States and Canada”. *The Review of Politics* 60, č. 2 (1998): 277–305.

- McConnell, Mitch. „Congressional Record", Proceedings and debates of the 107th Congress, second session, 148, č. 14 (14. únor 2002): 794–878.
- Novák, Miroslav. „Aristotle's Political Sociology and Modern Representative Democracy". *Czech Sociological Review* 37, č. 4 (1. srpen 2001): 405–24.
- Novák, Miroslav. „Popper versus Schumpeter: A Comparison of Two Non-Classical Theories of Democracy". *Czech Sociological Review* 39, č. 1 (1. únor 2003): 11–36.
- Murray, C. R. G. „A Perfect Storm: Parliament and Prisoner Disenfranchisement". *Parliamentary Affairs* 66, č. 3 (1. červenec 2013): 511–39.
- Ramsay, Peter. „Faking Democracy with Prisoners' Voting Rights". SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network, 11. únor 2013: 1-16.
- Ramsay, Peter. „Voters should not be in prison! The rights of prisoners in a democracy". *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 16, č. 3 (1. červen 2013): 421–38.
- Raynor, Peter, a Gwen Robinson. „Why Help Offenders? Arguments for Rehabilitation as a Penal Strategy". *European Journal of Probation* 1 (1. březn 2009): 3-20.
- Rawls, John. „Two Concepts of Rules". *THE PHILOSOPHICAL REVIEW* 64, č. 1 (1955): 3–32.
- Reiman, Jeffrey. „Liberal and republican arguments against the disenfranchisement of felons". *Criminal Justice Ethics* 24, č. 1 (1. leden 2005): 3–18.
- Robins, Greg. „The Rights of Prisoners to Vote: A Review of Prisoner Disenfranchisement in New Zealand". *New Zealand Journal of Public and International Law* 4 (listopad 2006): 165–96.
- „The Disenfranchisement of Ex-Felons: Citizenship, Criminality, and ,The Purity of the Ballot Box' ". *Harvard Law Review* 102, č. 6 (1989): 1300–1317.
- Uggen, Christopher, a Jeff Manza. „Democratic Contraction? Political Consequences of Felon Disenfranchisement in the United States". *American Sociological Review* 67, č. 6 (2002): 777–803.
- Sigler, Mary. „Defensible Disenfranchisement". *SSRN Electronic Journal*, 2012: 1-25.
- Singh, Kavita. „Civil Death of Prisoner: Disenfranchising the Prisoner in Reality Causes His Civil Death" 1, č. 2 (2008): 239-254
- Sobek, Tomáš. „GOOD CONSEQUENCES". *The Lawyer Quarterly* 1, č. 1 (17. říjen 2011): 3-30
- Weston, Josh. „A Ban Behind Bars: A Critical Analysis of Britain's Blanket Ban on Prisoner Voting", č. 1 (2017): 68–123.

Whitt, Matt S. „Felon Disenfranchisement and Democratic Legitimacy": *Social Theory and Practice* 43, č. 2 (2017): 283–311.

Ziegler, Reuven (Ruvi). „Legal Outlier, Again? U.S. Felon Suffrage: Comparative and International Human Rights Perspectives". SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network, 1. říjen 2010: 200-223.

Webové zdroje

Group, Constitutional Law. „Elizabeth Adams: Prisoners' Voting Rights: Case Closed?" *UK Constitutional Law Association* (blog), 30. leden 2019. Viděno 21. březen 2022. <https://ukconstitutionallaw.org/2019/01/30/elizabeth-adams-prisoners-voting-rights-case-closed/>.

Bowcott, Owen, a Owen Bowcott Legal affairs editor. „Council of Europe Accepts UK Compromise on Prisoner Voting Rights". *The Guardian*, 7. prosinec 2017, sek. Politics. Viděno 21. březen 2022. <https://www.theguardian.com/politics/2017/dec/07/council-of-europe-accepts-uk-compromise-on-prisoner-voting-rights>.

BBC News. „Prisoners Will Not Get the Vote, Says David Cameron", 24. říjen 2012, sek. UK Politics. Viděno 21. březen 2022. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-20053244>.

BBC News. „Prisoner Voting Compromise Ends Dispute with European Court", 7. prosinec 2017. Viděno 22. březen 2022. <https://www.bbc.com/news/uk-42271100>.

BBC News. „Prisoners Serving Less than Four Years ‚Should Be Able to Vote´", 11. červen 2019, sek. Wales politics. Viděno 22. březen 2022. <https://www.bbc.com/news/uk-wales-politics-48580386>.

Briggs, Billy. „Every Prisoner Should Have the Right to Vote, Say Human Rights Groups", 10. červen 2019. Viděno 22. březen 2022. <https://theferret.scot/prisoner-right-to-vote/>.

Freedom House. „Freedom in the World Research Methodology". Viděno 22. březen 2022. <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>.

Huber, Heidi. „Auch Häftlinge haben die Wahl", 27. únor 2014. Viděno 21. březen 2022. <https://www.sn.at/salzburg/politik/auch-haeftlinge-haben-die-wahl-3844303>.

Kilián, Milan. „Volby za mřížemi: Informace vězni čerpají z televize, někteří se radí s dozorci". *Deník.cz*, 8. říjen 2021. Viděno 20. březen 2022. <https://www.denik.cz/volby-ps-2021/volby-plzen-bory-veznice-20211008.html>.

Onet Wiadomości. „Krzyżyki zza kratki", 46:00 200n. 1. Viděno 20. březen 2022. <https://wiadomosci.onet.pl/kiosk/krzyzyki-zza-kratek/kqe58>.

„O volby byl zájem i v teplické vazební věznici, svůj hlas odevzdalo 16 lidí | Sever". Viděno 20. března 2022. Viděno 21. března 2022. <https://sever.rozhlas.cz/o-volby-byl-zajem-i-v-teplicke-vazebni-veznici-svuj-hlas-odevzdalo-16-lidi-7634385>.

oe1.orf.at. „Wählen im Gefängnis". oe1.orf.at. Viděno 30. března 2022. <https://oe1.orf.at/artikel/278834/Waehlen-im-Gefaengnis>.

The Scottish Sun. „Why Should We Trust Inmates Who Have Broken the Law with Right to Vote?", 21. června 2019. Viděno 25. března 2022. <https://www.thescottishsun.co.uk/news/scottish-news/4396821/snp-inmates-prisoners-scotland-jails-right-to-vote/>.

Siller, Kathrin. „Wahlrecht: Viele Bürger haben keine Wahl". Tiroler Tageszeitung Online, 14. září 2017. Viděno 25. března 2022. <https://www.tt.com/artikel/13434216/wahlrecht-viele-buerger-haben-keine-wahl>.

Springer. „Neue Regelung für Wahlrecht im Gefängnis - Inland - derStandard.at › Inland". Viděno 30. března 2022. <https://www.derstandard.at/story/1288659473103/gesetz-wird-geaendert-neue-regelung-fuer-wahlrecht-im-gefaengnis>.

The Week UK. „Should Prisoners Be Allowed to Vote?" Viděno 21. března 2022. <https://www.theweek.co.uk/101916/should-prisoners-be-allowed-to-vote>.

„Zagwarantować udział osadzonych w wyborach. RPO pisze do Służby Więziennej". Viděno 21. března 2022. <http://bip.brpo.gov.pl/pl/content/zagwarantowac-udzial-osadzonych-w-wyborach-rpo-pisze-do-sluzby-wieziennej>.

Vysokoškolské kvalifikační práce

Adamek, Theresa. „Der Wahlrechtsausschluss". Phd, uniwien, 2013 [online]. Dostupné z: <http://othes.univie.ac.at/32367/>

Nowicki, Mieszko. „Niemajątkowe środki karne w kodeksie karnym z 1997 roku", b.r. [online]. Dostupné z: https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/28074/NOWICKI_Niemajatkowe_srodki_karne_w_kodeksie_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Reporty, analýzy a jiné dokumenty:

Behan, Cormac. „Punishment, Prisoners and the Franchise". The Howard League for Penal Reform, 2015 [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: https://howardleague.org/wp-content/uploads/2016/04/HLWP_20_2015.pdf.

Bodnar, Adam, Dorota Pudzianowska, Adam Płoszka, a Marcin Wolny. „Wybrane problemy prawa do udziału w wyborach". Helsińska Fundacja Praw Człowieka, 2015 [online] [cit.

2022-03-18]. Dostupné z: https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2015/02/hfpc_analzy_i_rekomendacje_12015.pdf

„Consultation on Prisoner Voting – Scottish Government - Citizen Space". Scottish Government, prosinec 2018. [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: <https://consult.gov.scot/elections/prisoner-voting/>.

Dopis polského veřejného ochránce práv řediteli vězeňské služby Adama Bodnara ze dne 30. září 2019, č.j.: VII.602.72.2015.JZ [online] [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej%20ws.%20praw%20wyborczych%20os%C3%B3b%20osadzonych.pdf>

Dopis polského veřejného ochránce práv předsedovi Národní volební komise Adama Bodnara ze dne 9. května 2016, č.j.: VII.602.111.2015.JZ [online] [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k9/petycje/p92716/p92716.pdf

„Freedom in the World 2022 Methodology". Freedom House, b.r. [online] [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-02/FIW_2022_Methodology_For_Web.pdf.

Goncz, Barbora. „A Persistent East-West Divide? The Effect of the Crisis on People’s Perceptions of the European Union" [online] [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: <https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/2297>.

Ročenka VS ČR 2014 (s. 122, 125, 126), [online] [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2014.pdf>

Ročenka VS ČR 2016 (s. 120-2), [online] [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-vezenske-sluzby-ceske-republiky-za-rok-2016.pdf>

Ročenka VS ČR 2017 (s. 125), [online] [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2017.pdf> [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:

Ročenka VS ČR 2018 (s. 139-43), [online] [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2018.pdf> [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:

Ročenka VS ČR 2019 (s. 147), [online] [cit. 2021-03-25]. Dostupné z:
<https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2019.pdf>

Ročenka VS ČR 2020 (s. 155-7), [online] [cit. 2021-03-25]. Dostupné z:
<https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni (Mandela Rules), 2005 [online] [cit. 2022-04-11]. Dostupné z:
https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

Uggen, C. (2016). *6 Million Lost Voters: State-Level Estimates of Felony Disenfranchisement* 6 Million Lost Voters: State-Level Estimates of Felony Disenfranchisement [online] [cit. 2021-03-26]. Dostupné z: <https://www.sentencingproject.org/publications/6-million-lost-voters-state-level-estimates-felony-disenfranchisement-2016/>

Soudní případy:

Anchugov a Gladkov vs. Rusko, č. 11157/04 a 15162/05 (9. prosinec 2013).

Frodl vs. Rakousko, č. 20201/04 (25. květen 2004).

Hirst vs. Spojené království, č. 74025/01 (6. října 2005)

Murat Vural vs. Turecko, č. 9540/07 (21. říjen 2014)

Scoppola vs. Itálie, č. 126/05 (12. květen 2012).

Söyler vs. Turecko, č. 29411/07 (17. září 2012)

Zákony:

Albánie: Ústava (čl. 45) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:
<http://www.osce.org/albania/41888>

Belgie: Volební zákon (čl. 6,7) [online] [cit. 2022-03-16]. Dostupné z:
<http://www.legislationline.org/topics/country/41/topic/6>

Bosna a Hercegovina: Ústava (čl. 9) [online] [cit. 2022-03-16]. Dostupné z:
http://www.parlamentfbih.gov.ba/bos/parlament/o_parlamentu/ustavbh.html; volební zákon (čl. 1.6-1.7) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:
https://www.izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Izborni_zakon_PRECISCENI_TEKST-bos.pdf

Bulharsko: Ústava (čl. 42, 65) [online] [cit. 2022-03-15]. Dostupné z:
<http://www.parliament.bg/en/const>

Černá Hora: Ústava (čl. 45) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:

<http://www.skupstina.me/images/documents/constitution-of-montenegro.pdf>

Česká republika: 75/1919 Sb. Řád volení v obcích republiky Československé úplné a aktuální znění [online] [cit. 2021-03-10]. Dostupné z:

<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/976/0/2/zakon-c-75-1919-sb-rad-voleni-v-obcich-republiky-ceskoslovenske/zakon-c-75-1919-sb-rad-voleni-v-obcich-republiky-ceskoslovenske>.

663/1919 Sb. Zákon o stálých seznamech voličských úplné a aktuální znění. [online] [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1565/1/2>.

50/1923 Sb. Zákon na ochranu republiky [online] [cit. 2021-03-10]. Dostupné z:

<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizv6njqfuya>

28/1946 Sb. Zákon o úpravě stálých voličských seznamů [online] [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-28>

27/1954 Sb. Zákon o volbách do Národního shromáždění [online] [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1954-27>

34/1964 Sb. Zákon o volbách do Národního shromáždění a do národních výborů [online] [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: [34/1964 Sb. Zákon o volbách do Národního shromáždění a do národních výborů \(zakonyprolidi.cz\)](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1964-34)

114/1967 Sb. Zákon o volbách do národních výborů [online] [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1967-114>

54/1971 Sb. Zákon České národní rady o volbách do národních výborů v České socialistické republice [online] [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1971-54>

368/1990 Sb. Zákon České národní rady o volbách do zastupitelstev v obcích [online] [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-368>

298/1992 Sb. Zákon České národní rady o volbách do zastupitelstev v obcích a o místním referendu [online] [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-298>

247/1995 Sb. Zákon o volbách do Parlamentu České republiky [online] [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>

130/2000 Sb. Zákon o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů [online] [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-130>.

491/2001 Sb. Zákon o volbách do zastupitelstev obcí [online] [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-491>.

Dánsko: Ústava (sekce 29-30) [online] [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: http://www.thedanishparliament.dk/Publications/My_Constitutional_Act_with_explanations.aspx

Estonsko: zákon o volbách do parlamentu (čl. 4) [online] [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: http://www.riigikogu.ee/index.php?rep_id=14931699

Finsko: Ústava (sekce 14, 27), <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>

Francie: Trestní zákoník (čl. 131-10; 131-11; 131-26; 132-21; 211; 214; 221-227; 311-314; 321-324; 411; 421; 431-436; 441-445; 450) [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Chorvatsko: Ústava (čl. 45) [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232289.html>

Island: Zákon o volbách do Althingu (čl. 4-5) [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <http://eng.innanrikisraduneyti.is/laws-and-regulations/nr/6713>

Irsko: Ústava (čl. 12, 16) [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <http://www.irishstatutebook.ie/en/constitution/>

Itálie: Trestní zákoník (čl. 29) [online] [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36653>

Kypr: Ústava (čl. 31, 40, 64 a 95) [online] [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.pdf?lang=en

Maďarsko: Trestní zákoník (sekce 61) [online] [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Německo: Trestní zákoník (sekce 45, 45a, 45b) [online] [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: http://www.gesetzeim-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

Lotyšsko: Zákon o volbách do Saeimy (čl. 1-5) [online] [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: <http://www.saeima.lv/en/about-saeima/saeimas-velesanas-1/saeimas-velesanulikums-1>

Litva: Ústava (čl. 34, 56) [online] [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.html>

Lucembursko: Ústava (čl. 52-53) [online] [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: http://www.servat.unibe.ch/icl/lu00000_.html; trestný zákon (čl. 11, 12, 14, 24) [online] [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: http://www.legilux.public.lu/leg/textescoordonnes/codes/#code_penal

- Malta: Ústava (čl. 54, 57, 58) [online] [cit. 2022-03-15]. Dostupné z:
<http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566>
- Moldavsko: Volební zákon (čl. 13) [online] [cit. 2022-03-15]. Dostupné z:
https://www.legislationline.org/download/id/7732/file/Moldova_Electoral_Code_as_of_2016_en.pdf
- Nizozemsko: Ústava (čl. 4, 54, 56) [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z:
https://www.government.nl/binaries/government/documents/reports/2019/02/28/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands/WEB_119406_Grondwet_Koninkrijk_ENG.pdf
- Norsko: Ústava (čl. 50, 53, 61) [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z:
http://www.servat.unibe.ch/icl/no00000_.html; “Representation of the People Act“ (čl. 2-1, 2-2, 3-1) [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <http://aceproject.org/ero-en/regions/europe/NO/norway-representation-of-thepeople-act-2002/view>
- Polsko: Trestní zákoník (čl. 29, 40, 43, 107) [online] [cit. 2022-02-23]. Dostupné z:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>; zákon o Státním tribunálu (§ 1, 25) [online] [cit. 2022-02-23]. Dostupné z:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20021010925/U/D20020925Lj.pdf>; Ústava (§ 31, 62) [online] [cit. 2022-02-23]. Dostupné z:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/O/D19970483.pdf>; volební zákon (čl. 12, 21, 28) [online] [cit. 2022-02-23]. Dostupné z:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20110210112/U/D20110112Lj.pdf>
- Portugalsko: Ústava (čl. 49-50) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:
http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf; volební zákon (čl. 2,3,4,5,6) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:
<http://vota.te.gob.mx/content/portugal-parliament-electoral-law>; trestní zákon (čl. 65) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: www.legislationline.org/documents/id/17818
- Rakousko: Spolkový zákon (č. 93/1979) [online] [cit. 2022-02-24]. Dostupné z:
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1979_333_0/1979_333_0.pdf; Spolkový zákon (č. 741/1992) [online] [cit. 2022-02-24]. Dostupné z:
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1992_741_0/1992_741_0.pdf; trestní zákoník (§ 44) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:
<https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/1974/60/P44/NOR12039037>; volební zákon do Národní rady (§ 38, 60, 74) [online] [cit. 2022-02-24]. Dostupné z:
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001199>
- Rumunsko: Trestní zákoník (čl. 65-68) [online] [cit. 2021-03-15]. Dostupné z:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/8>; Volební zákon

(čl. 2) [online] [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://aceproject.org/en/regions/europe/RO/romania-electoral-code-2015/view>

Rusko: Ústava (čl. 32). [online] [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <http://archive.kremlin.ru/eng/articles/ConstMain.shtml>

Řecko: Trestní zákoník (čl. 59,60,61,62). [online] [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <http://www.c00.org/p/greekpenal-code.html>

Severní Makedonie: Ústava (čl. 22,23) [online] [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=10558>; Volební zákon (čl. 6-7) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: <http://www.sec.mk/files/IzborenzakonikzaWEB1.pdf>

Srbsko: Ústava (čl. 52) [online] [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina/vazna-dokumenta.935.html>

Slovensko: Zákon o volbách do Národní rady Slovenské republiky č. 333/2004 Z.z. (§ 2 a 3) [online] [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/333/20110701.html>

Zákon o podmínkách výkonu volebního práva č. 180/2014 Z.z. [online] [cit. 2022-03-05] <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2014/180/>

Nález ÚS č. 130/2017 Z.z. [online] [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2017/130/>

Zákon o volbách do Slovenskej národnej rady č. 187/1998 Z.z. [online] [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1998/187/19980618.html>;

Zákon o způsobu volby prezidenta Slovenské republiky č. 46/1999 Z.z. [online] [cit. 2022-04-05]. Dostupné z: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/47666/1/2/zakon-c-46-1999-zz-o-sposobe-volby-prezidenta-slovenskej-republiky-o-ludovom-hlasovani-o-jeho-odvolani-a-o-doplneni-niektorych-dalsich-zakonov/zakon-c-46-1999-zz-o-sposobe-volby-prezidenta-slovenskej-republiky-o-ludovom-hlasovani-o-jeho-odvolani-a-o-doplneni-niektorych-dalsich-zakonov>

Slovinsko: Ústava (čl. 43) [online] [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <http://www.us-rs.si/en/about-thecourt/legal-basis/>

Španělsko: Trestní zákoník (čl. 39, 40, 41, 55, 56). [online] [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: https://www.boe.es/biblioteca_juridica/codigos/codigo.php?modo=2&id=038_Codigo_Penal_y_legislacion_complementaria

Švédsko: Ústava (čl. 4) [online] [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: : <http://www.riksdagen.se/en/Documentsand-laws/Laws/The-Constitution/>

Švýcarsko: Ústava (čl. 136, 143) [online] [cit. 2022-03-15]. Dostupné z:
<http://www.admin.ch/ch/e/rs/1/101.en.pdf>

Turecko: Ústava (čl. 67, 76) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:
<http://www.mfa.gov.tr/constitution-of-the-republic-of-turkey.en.mfa>; Trestní zákoník (čl. 49, 53) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:
<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/6872/preview>; Zákon o základní ustanovení o volbách a seznamech voličů (čl. 7) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:
www.legislationline.org/documents/id/7010

Ukrajina: Ústava (čl. 70, 76, 103) [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:
<http://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/52>

Velká Británie: “Representation of the People Act“ (čl. 3) [online] [cit. 2021-04-06]. Dostupné z:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/2>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 - Volební práva odsouzených v Evropě – výzkum Mileny Tripkovic

Tabulka č. 2 - Klasifikace právních úprav volebního práva vězňů v západní Evropě

Tabulka č. 3 - Klasifikace právních úprav volebního práva vězňů ve východní Evropě

Tabulka č. 4 - Liberálnější země Evropy

Tabulka č. 5 – Restriktivnější země Evropy

Tabulka č. 6 - Liberálnější vs. restriktivnější země Evropy

Tabulka č. 7 - Volební účast vězňů V ČR 2014-2020

Tabulka č. 8 - Volební účast vězňů v Polsku 2011-15

Tabulka č. 9 - Porovnání volební účasti polských a českých vězňů

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Prezidentské volby Polsko 2015

Příloha č. 2 – Volby do Sejmu a Senátu Polsko 2011

Příloha č. 3 – Volby do EP Polsko 2014

Příloha č. 4 – Odpověď polského ministerstva spravedlnosti

Příloha č. 5 – Odpověď rakouského ministerstva spravedlnosti